

ŞİRİNGÜL MUSAYEVA

MƏN NƏSİMİYƏM

(roman)

*Nəzmi Nəsiminin yəqin Allahü nurun şərhidir,
Ol nuru hər kim bilmədi, həqdən nəsibi nar imiş.*

Mən Nəsimiyəm... İnsanlar neçə-neçə əsr bundan əvvəl məni diri-diri soydular, şaqqalara ayırıb on beşinci əsr Hələb darvazasından asdılar. Soyulub belə biabırçı şəkildə şaqqalara ayrılmağı indi də xəcalətlə xatırlayıram. Düzünü deyim, belə alçaldıcı ölümü heç xəyalıma gətirməzdim. Və o vaxtkı açıları, ağrıları, dəhşəti hələ də hiss edirəm, hərdən sümüklərim sızlayır. Hərçənd, mən və sümüklərim indi başqa-başqa aləmlərdəyik, amma o vaxtkı yandırıcı ağrıları və ruhum arasında sanki bir bağ qalıb. Deyirlər axı insan öldükdən sonra da bu dünyada olanları hiss edir. (Qoy mən materiya dünyasına da bu dünya deyim, indi olduğum Bərzəx aləminə də, çünki mənim və eləcə də bütün bəşəriyyətin taleyi yalnız qiymət günündən sonra aydınlaşacaq. Yəni, indi o dünyadan danışdığımı söyləsəm, bir az ifrata varmış olaram.)

Deyim ki, Bərzəx aləmi adlanan mənim indi yaşadığım dünya əslində insanların yaşadığı materiya dünyasının davamıdır, burada cənnətə düşəcək insanlar gül-çiçək, misilsiz qoxular, nurlar içərisində uyuyur. İndi deyə bilərsiniz: neçə-neçə əsr uyumaq... bu ki, dəhşətdir.

Heç bir dəhşət-filan yoxdur, sanki bir andır uzanmışsan, elə indicə qu tükündən də yumşaq yastığa baş qoymuşsan. Əlbəttə, bu mən və mənim kimilər üçün belədir. Cəhənnəmə gedəsi insanlar üçün nə ölçü götürülüb, bilə bilmərəm. Çox güman ki, onlar cəhənnəm haqqında din alimlərinin verdiyi əlamətlər içərisində çapalayrlar; bir tərəflərindən ərmiş qır axır, bir tərəflərində dəhşətli alov dilimləri zəbanə çəkir və onlar, şəksiz-şübhəsiz, bitməz-tükənməz əzab içərisindədirlər.

Nə isə... Bu barədə danışib içində cəhənnəmə gedəcəyini hiss edən insanları çox da üzüməyim. Çünki buna mənim indi icazəm yoxdur. Amma qoy o insanlar xatırla-

sınlar: əbəs yerə deyilməyib ki, ey insanlar, yaşadığınız bu dünya bir andır, onu yaxşı işlərə həsr edin, mənalı yaşayın ki, sonradan o biri dünyaya keçidiniz, o dünyanız gözəl olsun, həm də gələcək nəsillər sizi hörmətlə yad etsin.

Bunlar barədə maddi dünyada o qədər danışblar, deyiblər, hətta bu fikirləri tədris edən məktəb və mədrəsələr, universitetlər açıblar ki... saysız-hesabsız. Mən bunları bir balaca xatırlatmaqla söhbətimin əsas məğzınə keçid almaq istəyirəm...

Nə isə... Deyim ki, şəriət alimləri, din xadimləri bu məsələləri uzun-uzadı anlatsalar da insanlar heç Allahı dərk etmirlər. Bu nəylə əlaqədardır?

Din xadimləri, şəriət mollaları özləri də Allahı dərk etmir. Bu üzəndən də onu düzgün təbliğ etmir, əmrlərini is-tədikləri kimi dəyişdirirlər.

Allah nədir, və yaxud kimdir?

Bəşər tarixində 124 min peyğəmbər olub. Peyğəmbərlər belə Allahın nə olduğunu, bizdən nə istədiyini, bizə nə təlqin etdiyini bəşəriyyətə olduğu kimi qandıra bilməyiblər. Bəzən mən insanların nədən bu qədər korafəhm olduğuna təəccüblənirəm, nədən insanların bəsirət gözü bu qədər bağlıdır, həyatı, dünyanı, bir-birini anlamaqda belə çətinlik çəkirlər?

İnsanlar kainatı anlamırlar...

Özlərini necə, anlayırlarmı?

Özlərini də anlamırlar... Heç bir bəşər övladını Tanrı səbəbsizcəsinə yaratmayıb. Tanrı onlara müxtəlif şəkil, forma verib və hər birini bir amala bənd edib. Allahı dərk etmək, sevmək, onun qoyduğu qaydalara uyğun yaşamaq, - bəşər övladının dünyadakı missiyası budur.

Yaradana dərk etmək... Allahı Təbiət və özü vasitəsi ilə dərk etməlidir insan. Çünki o Allahı başqa cür dərk edə bilməz. Maddi olmasa, bizi əhatə edən kainat olmasa, üzərində yaşadığımız Yer olmasa və biz özümüz ol-

masaq; fikrimiz, dühamız, göylərə ucalan xəyallarımız olmasa, Allah bərədə fikirləşə bilərikmi?

Yaşadığımız bu dünyada onu yalnız maddinin köməyi ilə dərk edə bilərik; özümüz də maddi varlığıq, - bu üz-dən. Bəziləri sözü önə çəkir, amma insan olmasa, söz də olmaz. Söz insanın atributlarından biridir. (Mən indi müasir insanların işlətdiyi, anladığı sözlərdən istifadə edəcəyəm, qüsura baxmayın) Təbiət və özümüz, - biz Allahı bu iki şeydə - mövcudatda axtarmalıyıq.

Təbiət hər vasitə ilə bizə kömək etməyə, özünü bizə anlatmağa çalışır. Əlbəttə, Təbiət bütün bunlara Təbiət kimi cəhd edir. İnsan dünyaya gəlir, yaşayır, müəyyən bir yaş həddinə, - yetkinlik yaşına çatır. Və bu yaş həddində o kainatla özü arasında qəribə, sirlə bir bağlılıq hiss edir: sanki Kainat, gözəgörünməz varlıq - Allah kodları vasitəsi ilə özünün var olduğunu, mövcudluğunu, Təbiətin, yaradılışın kökündə durduğunu gənc və gözəl, yetkin varlığa hiss etdirir, çünki o Allahdır, olduğu kimi insanın gözünə görünə bilməz, insan onu maddiyyat kimi görmə və tanıma qabiliyyətinə malik deyil. Biz onu yalnız ruhumuzla hiss edə bilərik və ruhumuz Təbiətin, Yaradılışın kökündə sirlə bir nəsnə durduğunu hiss edir. İnsanın bütün iliyi, qanı, hər hüceyrəsi ehtizaza gəlir... daha artıq bilmək, öyrənmək, dərk etmək istəyir. Ruh Allahı dərk edir... amma Tanrı maddi olmadığı üçün insan nə isə dərk etdikləri ilə kifayətlənə bilmir. Təcrübəsizlik, bu dünyanın məlum maneələri daha artığını dərk etməyə imkan vermir.

Lakin Allahla bağlılığını hiss etmiş, onu dərk etmiş insan daha əvvəlki insan deyil. O Təbiəti, onun mayasındakı əzəli və əbədi cəvhəri, - Yaradanı dərk etmişdir. Dərk etmişdir ki, bütün bu gözəl, intəhasız kainatı, gecəni, gündüzü, Ayı, Günəşi, Yeri, ulduzları, havanı, suyu, dənizləri, dağları, insanı yaradan bir qüvvə var. Və bu qüvvə ilə onun arasında möhtəşəm bir bağlılıq var. O qüvvə Allahdır və o Allah insanda, onun ruhunda da təcəllə etmişdir. Bax bu... bu... cahil insanlar tərəfindən qavranılmır. Belələri özünün Allahın bir nuru, təcəllası olduğunu qavraya bilmir.

Nədən?

Əvvəla, gənclik, təcrübəsizlik... İnsan özünün Allahın bir parçası olduğunu hiss edir, - təhtəşürdə hiss edir, bunu instinktləri ilə dərk edir, əzəli və əbədi kodlarla bunlar, - bu bilgilər ona ötürülür... Lakin cəmiyyət bir axın kimi onu sürükləyir, o Allahı Təbiətdə yox, özündə yox, qeybdə axtarır. Qeyb də Təbiətin davamıdır... Təbii ki, Yaradan orada da var... Allahın olmadığı yer yoxdur... Lakin biz dünya gözü ilə qeybi görmürük, hiss edirik. O var və o bizim davamımızdır.

Amma dediyim kimi, kamilliyə çatmamış insan cəmiyyət tərəfindən bir məcraya sürüklənir... milyonlarla insan sürüklənir...

İnsan ölümə qarşılaşır, ölümü dərk edir...

Necə yəni ölmək? Ölüm ona bir kabus kimi, yox olmaq kimi görünür... İnsan sarsılır... çox sarsılır...

Həyatsa davam edir... İnsan müxtəlif istiqamətlərə sürüklənir, tale onu çox atıb-tutur, bəzən daşa -qayaya çıxır... Bəzən göz açmağa aman belə vermir... Bəzən nələrsə nail olur...

Lakin o nələrə qarşılaşır qarşılaşsın, həyatının ilk dövrlərində açılan bəsirət gözü qapanmır ki... qapanmır... Həyatı nə vaxtsa duymuş bəşər övladı sonradan bunu nə qədər dansa belə mümkün deyil... Qulağı eşidən birinin özünü karlığa vurməsi, nitqi olan birinin özünü lallığa vurməsi mümkün olmadığı kimi, həyatı, Tanrını duyan insanın da onu təzədən duymaması, inkar etməsi mümkün deyil. Yəni Tanrını nə vaxtsa iliklərinə qədər duymuş bir insanın sonradan bəsirət gözü qapanmayacaq və o Allahı dərk etməkdə, kamilləşməkdə davam edəcək. Və o kamilləşdikcə Allahı daha çox sevecək.

Başqa birisi, - cahil insan, bəsirət gözü açılmayan isə Allahı duymayacaq, kütlə halı almış insan nəsilərinə qoşulacaq, müxtəlif axınlar onun bəsirət gözünü daha da bağlayacaq.

Bu çox dəhşətlidir... Nədən əcəba belədir? Bütün insanların bəsirət gözü açılmır?

Bu elə bütün dini kitablarımızda deyilən şeytan əməlidir. Və insanları düz yoldan sapdırmaq, həqiqəti anlamaqda maneə törətmək şeytanın tarixi missiyasıdır...

Nə etməli?..

Mənim haqqımda cürbəcür şeylər dolaşır: hələ də materiya dünyasında biri məni şair, biri dinsiz, biri mücahid, biri qəhrəman adlandırır. Son dövrlərdə mənim dindar olduğumu da söyləyənlər var. Şükür...

Deyərim: materiya dünyasının camaatı da qəribə camaatdır. Əvvəlcə dinsiz deyib edam edirlər, sonra da dindar idi, şeirlərində Allahı təbliğ edirdi, seyid idi, qəbri nədən ziyarətəqah olub, deyə baş sındırırlar. Hərçənd, materiya dünyasının adamı çox azdır (Öz aramızdır, Bərzəx aləmində min, milyon illərin adamı toplaşmış) amma sözləri, hərəkətləri keçərlidir; yəni Bərzəx aləmində də, min, milyon illərdən belə, - qiyamətdən sonra bərqərar olacaq cənnət və cəhənnəm dünyasında da bu materiya dünyasının əməlləri çox rol oynayacaq.

Nə isə... Bərzəx aləmindən baxanda materiya dünyasının adamları qaranlıqda sayrışan milyonlarla sarımtıl zərrəciklərə oxşayırlar. Bu da Allahın möcüzələrindən biridir ki, materiya dünyasını, -əslində daş-kəsək, dağ-daş dünyasını aralıdan belə işıqlı göstərir ki, biz Bərzəx aləmindən onları seyr edə bilək. Bəzən materiya dünyasının hoqqabaz alimləri belə şeyləri "Materiyanın Günəşi əks etdirməsi və s." adlandırırırlar. Nə bilim, Vallah...

Ya da bu parılıqlar - bəzi filosofların lap qədim dövrlərdə dediyi kimi - cismimizin Tanrıdan ayrılmış zərrəciklər olması səbəbindən yaranır. Nə bilmək olar... Dünyanın sirrini dərk edib qurtarmaq olurmu ki?

Elə bilməyin öldün, hər şey bitdi: dünyanı, onun sirlərini dərk etdin. Hələ hər şeyi dərk etməyə çox zaman var.

Bütün bunlar bir yana, dinsiz kimi edam edilmək çox ağrılıdır. Bir şey ki, mən Allahu ilk gəncliyimdə dərk etdim və ömrümün sonuna qədər bu dərk etmə ancaq böyüdü, çoxaldı, mən Yaradanın böyüklüyü qarçısında ancaq heyrtlənməklə məşğul oldum. Bütün şeirlərimdə onun tərənnumu var.

"Qurani-Kərim"də deyilir ki, insan Yer üzünün ən ali varlığıdır, Tanrı Yeri, Göyü, dağları, daşları, çayları, dənizləri, şələlələri, otları, çiçəkləri, bütün bitkiləri insan üçün yaradıb. Hətta o dünya, -cənnət və cəhənnəm də bizim üçün yaradılıb. Mən də elə buncuğazı deyirdim: o dünya da, bu dünya da məndə təcəlla etmişdir.

*Məndə sığar iki cahən, mən bu cahənə sığmazam,
Gövhəri la məkan mənəm, kövnü məkanə sığmazam.*

*Ərşlə fər şü kafü nun, məndə bulundu cümlə çün,
Kəs sözünü və əbsəm ol, şərhü bəyanə sığmazam.*

"Bibliya"da, "İncil"də də elə bunlar söylənilib.

Nədən Allah Şeytana insana səcdə etməyi əmr etdi?

Nə üçün Allah, hətta insanı cənnətdən qovduqdan sonra özü İsa Məsih şəklində Yərə endi və yenə də onu xilas etmək istədi. Əcəba, niyə İsa Allahın ruhu sayılır?

Bunlar çox açıq şəkildə Allahın nə demək istədiyini söyləyir, insana ip ucları verir, amma Adəm övladı yenə də onu anlamır. Əksəriyyəti anlamır. Tək-tək anlayanları da maddiyyat aləmində hökm sürən cahil kütlə edam etdirir. Hətta Allahın özünü, - ruhunu belə edam etməyə qalxışdılar.

Materiya dünyasının adamları nədən belə zalımdır? Öldürməyi, məhv etməyi çox sevirilər, hər an buna hazırdırlar?

Səbəb çox sadə: insan hər an ölüm təhlükəsi ilə üz-üzədir və çoxu bunu, özünə etiraf etməsə də, əbədi yox olmaq kimi qarşılayır. Və ölüm (o dünya olmasa) çox rəhmsiz bir olaydır. Təsəvvür et duyan, düşünən, sevmənlilik bir andaca yox olur.

Və bu "rəhmsizliyi" hiss etmək, ona məruz qalmaq insanların bir-birinə qarşı acımasız edib. Bəli... bəli... insanlar bir-birinə qarşı çox acımasızdırlar... Az qalırlar bir-birinin ətini şişə çəksinlər.

Bir insanın günahına görə bütün insanlığın cənnətdən qovulması... Bu cəza özü insanın qəzəbini tətikləyir... Bağışlanılmamaq duyğusu...

İndi belə danışib vaxtilə məni edam edənlərin törəmələrini sevindirməyim, bəzisi dodağının altında donquldanmasın: "Gördünüz... Gördünüz dinsizi?... Allahın işlərinə də baş aparır". Əstəğfürullah... Mən bunu indi deyirəm. Bağışlayasınız... Bərzəx aləmində xeyir və şə

əməllər yoxdur. Şeytan da bizdən əl çəkib... Düşünürük özümüzçün...

Dediyim kimi materiya dünyasının adamları çox amansızdır, eyni zamanda anında küyə gedirlər. Ətraf aləmi dərk etmək, gözəllikləri görmək, onları özlərində yaşatmaq əvəzinə hər an bomba kimi partlamağa, cəhəllətə yuvarlanmağa hazırdırlar.

Hərdən onlara çox acıyıram: əcəba, bu cahillik və rəzilliklər onların uğrunda hər alçaqlığı törətməyə qabil olduqları ömürlərini çoxmu uzadı?

Əsla! Məni vəhşicəsinə şaqqalayanlar məndən çox yox, beş-on il sonra hamısı burdadır. Burada qaranlıq və əzab içərisində qiyaməti gözləyirlər. Bu barədə mənə mələklər xəbər verir.

Şamaxı dağlıq zonadır, şəhər dağın yamacında yerləşir. Bizim evimizdən baxanda dağlar görünürdü. Şamaxının qışı çox sərt olurdu. Elə indi də sərt olur. Qar noyabrın axırı özünü vurur yerə, bir də martın axırı, hətta aprele qədər qalır.

Yüksək zirvələrdə isə qar həmişə, hətta avqust ayında da durur.

Çobanlar qoyun-quzunu hər gün dağa, dağ ətəklərinə aparır, qışda dağların çır-çırpsı, quru ağacı camaatın sobasına, yazda, yayda, payızda yetirib - bitirdiyi nemətləri süfrəsinə ayaq açır; şomu, turşəng, yemlik, cürbəcür göbələklər, meyvələr... Hələ bu dağların göy otunu yeyən inəklərin südünü, qaymağını, pendirini, qatığını, ayranını demirəm. Yəni camaat həm maddi cəhətdən dağlarla qidalanır, həm də mənəvi cəhətdən. Daim Təbiətlə, uca dağlarla təmasda olan Şamaxı camaatı elə Təbiət kimi, dağ havası kimi də safdır. Burda hamı bir-birini, nəslini-kökünü tanıyır, hamı bir-birinə hörmət edir. Camaat çox toxgözdür, maddi nemətlər sel kimi axıb gedir. Kimin evinə getsən təzə südü, qatığı, ayranı var, pendiri var. İnyəi olmayanların da evi ağartı ilə doludur, - hərə bir pay göndərir.

Şamaxı camaatı fitrətən Allaha inanır. Hamının dilində Allah kəlməsi dolanır, yatanda da, duranda da Allah... Allah deyirlər.

Burada xalq arasında bir hallallıq var; piştaxta arxasında alver edən satıcıdan tutmuş, ayaqqabı tikənə, xalça toxuyana, cəhrə əyirənə, çörək bişirənə, mollasına, zahidinə qədər... Görmədim ki, burada kimsə birini aldatsın. Şamaxılılar çox səxavətlidir. Sadə, elə də var-dövləti olmayan çərçilər belə Hatəmül-ənbiyə səxavətinə malikdirlər. Yaxşı yadımdadır: səkkiz-doqquz yaşlarım olardı. Hər yay tərtəmiz yuyulmuş ulağında şəhər camaatına teyranı daşıyan Malik kişi (çərçi) yenə də bal kimi teyranı (ağ tut) gətirmişdi. Nənəm həmişə ondan teyranı alar, həm də bu sadə qocaya çaydan, sudan təklif edərdi. Qonşumuz Nabat xala o gün teyranı almamışdı. Malik kişi onun arxasında gizlənilib soyuq baxışlarla nənəmin aldığı

teyranı tabağına baxan Cəfəri şirin-şirin dindirirdi.

-Ordan bəri dursana, qadan alım. Gəl görüm bura. Gəl... - Sonra isə birdən-birə:

-Ay Nabat bacı, gün məni yaman vurub. - dedi. - Heç halım yoxdur bir də küçədə gəzim, teyranı paylayım. Get bir iri təşt gətir. İri olsun ha!

Nabat xala maddım-maddım baxırdı. Nənəm:

-Sən narahat olma, Malik kişi, budur, mən böyük bir tabaq almışam, onlarla böləcəyəm. - dedi.

-Nədir? Mənə kömək etmək istəmirsiniz? - dedi. - Özüm gətirim, Nabat, qızım?

-Yox... yox... Bu dəqiqə.

Malik kişi bir xurcun teyranının hamısını məcbur Nabat xalaya verdi və dedi:

-Pul-filan lazım deyil. İstidi, gəzə bilmirəm. Sağ ol ki, yükümü yüngülləşdirdin. Çay içim, sərinlənim gedim....

O gedəndən sonra arvadlar bir xeyli onun xeyrixah insan olması barədə danışdılar.

Burada qohumlar arasında isti, şirin münasibətlər mövcuddur; elə bir məhlədə, eyni küçədə bir-birinə çox yaxın yaşayırlar. Heç vaxt bu nəsələ mənsub adam gedib yad bir nəslin yanında ev tikdirməz. Hər nəslin öz ağsaqqalı, hörmətli adamları olur. Hamı onların yerini bilir, hörmətini saxlayır. Onlar da sözün əsl mənasında ağsaqqal olur, həmişə ağıllı məsləhətləri ilə gənclərə yol göstərir, xeyirdə, şərdə böyüklük edirlər.

Biz, - bir məhlənin uşaqları, bir ailənin uşaqları kimiydik. Bayramlarda böyük nənələr bizə bəxşilər alar, fındıqçalar, sandıqçalar hazırlayırdılar. Analarımız bizim üçün birlikdə yumurta boyayar, səməni halvası bişirərdi.

Hər səhər nənəmin səsi məni yuxudan oyadardı. Bəzən yuxuda belə qaynayan samovarin səsi qulaqlarımda, isti külçələrin, qoğalların ətri burnumda olardı. Nənəmin səsi indi, bu Bərzəx aləmində də qulaqlarımdadır: "Gəl, Əli, nə çox yatdın. Gəl, isti kökə bişirmişəm, süd çörək də var. Şahi Xəndan Qələybuğurt balı gətirib, gəlsənə, canım, ürəyim, gözəl gözlüm".

Seyid nəslə olmağımız bizi el arasında xüsusilə hörmətli etmişdi. Babamın, nənəmin canına and içərdilər. Babamın xüsusi kəraməti hələ də dillərdə dastandır oralarda. (Ağır xəstələri şəfalandırır, çözülməz dərdləri cözdü.)

Dediyim kimi, burada insan birbaşa Təbiətlə, - Allahla təmasdadır. Təbiət, Təbiət vasitəsi ilə Allah insanın ruhuna sirayət edir. İlahi nəsnənin şərtləri özünü hər yerdə biruzə verir; bəzən hansısa bir dağda, bəzən hansısa bir ağacda, bəzən hansısa bir insanda. İlahi varlıqların, məkanların, dağların olması ta həyatlarının ilk dövrlərindən insanlara məlumdur. İlahi varlıq, dediyim kimi, özünü bizə, - insanlara bəzən maddiyyat kimi hiss etdirir Bəs o ilahi varlıq özünü bizə necə hiss etdirsin? İnsanlar onu maddiyyat kimi daha yaxşı anlayır. Kamil insan isə onu ruhən də hiss edir.

Qeyd eliyim ki, Mənim Allahı ilk duyma anım çox gözəl oldu... Qarlı, dumanlı, çiskinli bir havaydı. Qar ayağının altında xırçıldayırdı. Hava sözlə ifadəsi mümkün olmayacaq bir tərzdə təmiz idi. Yamacdakı təkəmsəyrək kollar, ağaclar sırsıra bağlamışdı, bəzi kollar qar topuna bənzəyirdi. Hər tərəf ağappaq idi. Dağın yamacında addımlayır, mübhəm, sirli, mənə bu qədər yaxın və mənədən bu qədər uzaq olan Allah haqqında fikirləşirdim. O ilahi nəsnə ilə bu an aramda qırılmaz bir bağ olduğunu hiss edirdim. Hiss edirdim ki, o İlahi nəsnə bu səssizliyə bürünmüş dağlar, düzlər vasitəsi ilə, bu ciyərlərimə dolan, qanıma, hər hüceyrəmi dolaşan hava vasitəsilə mənə nə isə anlatmaq istəyir. Özünün lap yaxında olduğunu, havada, suda, dağda, torpaqda, səmada olduğunu hiss etdirir. Bütün bunlarla birlikdə mənə, mənim daxilimdə, mayamda, ruhumda olduğunu hiss etdirir. Bəli... O vardır... O hər yandadır, bu möhtəşəm, əzəli və əbədi Təbiətdədir, dilsiz göylərdədir, dilsiz dənizlərdədir, qulaqlarımda cınlayan əzəli və əbədi zaman axınındadır və bunlarla bərabər bax mən insan oğlundadır, bu xırdaca məxluqdadır.

İlahi, nədən özünü belə zərrə-zərrə, sirli şəkildə hiss etdirirsən? Olmaz ki hər insan oğlunun gözünə görünəsən, qarşısında durasan, "Mən sizin Allahınızam" - deyəsən?

Sən, məgər olduğun kimi görünə bilməzsənmi?

Ah... hamının onu anlamasını, onun hər yerdə var olduğunu bilməsini istəyirəm.

Mən səni, - sənin var olduğunu, - həm bu dağlarda, bu göylərdə, bu an məni saran bu tərtemiz, bənzərsiz hava axınında olduğunu iliyimlə, qanımla, hər hüceyrəmlə hiss edirəm. Budur, möhtəşəm kainat mənim qəlbimə möhtəşəm sözlər nəql edir və mən o sözləri pıçıldayıram:

*Səni dil necə şərh etsin, a can kim,
Nə bilsinlər səni kim, can, nədənsən?
Üzün çün qul hüvəllahi əhəddir,
Həqiqət möcüzü həqdən gələnsən.
Vücudun zati mütləqdir, məgər kim,
Nəyə kim baxar isəm onda sənənsən.*

Son vaxtlar nənəm, anam, hətta Şahi Xəndan belə mənim hər gün geyinib evdən çıxıb, dağları dolaşaraq çarıqlarına qar dolmuş halda geri dönməmə təəccüblə baxırdılar. Mənsə saatlarla dağları dolaşır, ilahi ehtişamı duyur, eyni zamanda içimdə bir təlatüm hiss edir, bəzən için-için ağlayır, nəyisə arayıb-axtarırdım. Nəyə isə can atırdım. O İlahi varlığı istəyirdim, onu görmək arzusunda idim.

*Ay ilə gün sücud edər surəti-canfəzayinə,
Ay ilə gün nədir kim, düşməyə xaki - payinə.
Cami cahannümadır ol, sən də iki cahanı gör,
Çün görəsən sən olmusan cani - cahanə ayinə.*

*Faili - mütləqiyyətin kim ki, dilər görə bu gün,
Baxsın anın camalına, həqqi görə bu ayinə.*

Gözüm bu əsnada üzünü mənə tərəf gələn başı çalmalı, uzun əbəli, ağ saqqallı bir kişiyə sataşır. Kişinin nurlu siması dərhal məni özünə cəlb edir.

Salamlaşırıq.

Mənə baxır və gülümsəyir.

-Belə havada dağda gəzirsənsə, əlində də heç bir ov, filan yoxsa... demək... hal əhlisən... Təbiəti sev, oğlum. Təbiət bizi şox sevir. Biz də onu, onun bizi sevdiyi kimi sevərikse, inan bütün sirlərini bizə açar. Əslində açmayıbmı? Bir ətrafa bax... bu bənzərsiz təmizliyə, sakitliyə, gözəlliyə bax. Hər tərəf sakitdir, amma, elə bil, möhtəşəm bir varlıq: "Məni duymursunuzmu?" - deyər pıçıldayır. Deyilmi?

İlahi, bütün hissələrimi, duyğularımı, fikirləşdiklərimi haradan bilirdi?

-Elədir... - qəlbimin mübhəm duyğularla dolub daşdığı bu vaxtda Tanrı bu ağsaqqalı göydənmi nazil etmişdi...

- Siz kimsiniz?

Şamaxı əhli olmadığı belli idi. Çünki biz - şamaxılılar bir-birimizi adnan da olmasa üzdən tanıyırdıq.

-Nəmiyəm

-Çox gözəl! Tanımırdım.

-Bəs sən?

-Adım Əlidir.

-Əli?

-Seyid nəslindənəm. Bizim nəsil uşaqlarına dini adlar qoyur.

-Çox gözəl. Səni tanıdığımıza şad oldum, Əli. Mən də filosofam, aliməm, ilahiyyatçıyam. İnanıram səninlə dostluğumuz alınacaq.

...Nə gözəl! - Mən də özlüyümdə düşündüm, deməli onunla İlahi varlıqdan, onun təcəllələrindən danışa biləcəyik.

Sanki məni illərdir tanıyırdı; qəribə, axıcı səsi ruhumu sıgallayırdı.

-Təbiət böyük nəsnədir. Bizi yaradan qüvvə birbaşa onunla əlaqədardır. Hətta mən deyərdim o qüvvə elə Təbiətdir. Təbiət olmasa biz dünyaya gəlmərik, bir-birimizi görmərik, duymarıq, bir-birimizlə danışarıq. Allahı dərk etmərik. Allah özünü bizə Təbiət vasitəsi ilə dərk etdirir. Çünki biz hələlik maddi aləmdəyik. Nə vaxtsa mənəvi aləmə gedəcəyik və orada bizim maddi olmayan ruhumuz maddi olmayan Allaha qovuşacaqdır.

Tanrı heç bir insanı səbəbsiz yerə yaratmayıb. Bizim hər birimizin bu dünyada bir missiyası var. Və Allah bu dünyada bizi təkbəşinə buraxmır, hamımıza özünün var olduğunu sezdirir. İstəyir onu dərk edək, onun qoyduğu qaydalara uyğun yaşayaq, kamil insan olaq. Kamil insan olsaq, elə bir növ Allah olacağıq. Əslində Allah bizim hamımızda təcəlla edir, biz Allahın bir parçasıyıq, amma

bunu dərk etmirik. Allah həm bizdədir, həm də bizi əhatə edən Təbiətdədir. Biz onun zərərləriyə. Onu dərk etməli, təmiz, pak həyat keçirməli və kamilləşməliyik. Kamil insan olsaq, dediyim kimi, ona dönəcəyik.

...İlahi, möcüzənə, köməyinə min şükür. Daxili aləmlə, ehtizaza gələn qəlbimlə, beynimdə tüğyan edən fikirlərimlə elə tək və tənhaydım ki...

Osa danışdı... Qulaqlarım, ruhum onun sözlərini dinləmir, sanki içirdi.

-Bax, oğlum, insan bu dünyaya müəyyən bir missiya üçün gəlir, hər insanın bir görəvi var. Orta hesabla yetmiş, həştad il ömür sürən bu insan yaşadığı zaman kəsiyində bu görəvi icra etməlidir. Təhkim olunduğu görəvi icra etmək insanı sakitləşdirir, o ruhən sakit olur, eyni zamanda xoşbəxt olur. İnsan öz işini icra etməzsə özünü bədbəxt hiss edir. İnsanlara həyatı başa salmaq, Təbiəti duymaqda kömək etmək, öz görvələrini anlamaqda və həyata keçirməkdə köməkçi olmaq lazımdır. Bilmək lazımdır ki, bu dünya sonsuz zamanın müqabilində bir andır, həm də bizə verilmiş fürsətdir. İnsanın ruhu qocalmır. Bədən uşaq olur, sonra gənc, daha sonra yetkin və yaşlı olur. Ruh isə həmişə eyni vəziyyətdədir. Bax sən və mən, - biz əslində ruhən eyni yaşdayıq, cismən ayrı. Gənc vaxtlardakı ruhumuz da 80 yaşındakının eynisidir. Məsələn: mən gənc yaşlarımda qəflətən özümü bitkin bir qoca kimi hiss edirdim, - sanki dünyanın hər üzünü görmüşdüm. Qeyb aləmində süzürdüm sanki. Bu aləm, indi yaşadığımız bu aləm materiya dünyası olsa da ruhumuz burada materiya kimi yaşamır. O ruh kimi yaşayır. Bir dəqiqə bundan əvvəlki zaman anındaca yox olur, sonsuz zamana qarışır. Biz bu dünyadan sadəcə keçirik. Və ətrafımızdakı dağlar, dərələr, bu mis kimi hava, göylər, yerlər, - hamısı onun yaratdıqlarıdır və bizim onu dərk etməmiş üçün yaratdıqlarıdır...

Nəimi ilə, - ustadımla tez dostlaşdım. Onu böyük qardaşım Şahi Xəndanın təşkil etdiyi soz məclislərinə aparırdım. Çox keçmədi ki, məclisin ən hörmətli söz sahiblərindən biri oldu. Məclisi çox vaxt Şahi Xəndan açar, Şamaxı şairləri, Nəimi davam etdirirdi. Nəimi danışmağa başlayanda hamı heyrətlə dinləyər, sanki camaatın ruhu dincələrdi. El arasında, üləmalar arasında tanınmağa başlamışdıq, müxtəlif mədrəsələrə, məscidlərə dəvət alır, çıxış edirdik. Nəimi sözlə Tanrını izah edir, mən isə onu şeirlərimlə vəsf edirdim.

Çox keçmədi şeirlərim dildən-dilə düşdü. Ustadıma hörmət əlaməti olaraq Nəimi təxəllüsü götürdüm. Şirvanşah bizi saraya dəvət etməyə başladı. Sarayda şənimizə bir büsat qururdular ki, gəl görəsən. Hətta qadınlar da kilim arxasından çıxışlarımızı dinləyirdi. Və şah bizə bahalı hədiyyələr erməğan edirdi. Günlər beləcə keçirdi...

Tez-tez Nəimigilə gedirdim. Ustadın bir-birindən gözəl üç qızı vardı. Adətə görə qızlar naməhrəm kişidən gizlənməli idi, amma məndən gizlənmirdilər. Anaları rəhmətə getmişdi. Üçü də aralarında yaş fərqi az olduğu üçün eyni yaşda görünürdü. Şamaxı qızları çox gözəl olur. Bu qızlar da gözəl idi.

Kiçik qız çox vaxt içəri girər, atası ilə mənim söhbətlərimə qulaq asardı. Düzü, bu mənə qəribə gəlirdi.

Bir dəfə o, yenə çay götürmək bəhanəsi ilə otağa daxil olmuş, yandakı taxtın üstə əyləşmişdi. Bizə qulaq asdığı hər halından bəlli idi, heç bunu gizlətmirdi də.

Nəimi, - ustadım ona baxıb gülümsündü:

-Gəl, Ayişə, gəl yanımızda otur.

Qız yaxınlaşıb atasının böyründə oturdu.

-Belə... Əli, bu mənim kiçik qızımdır. On beş yaş var. Bacıları nişanlıdır, bu bahar köçürəcəyəm, İnşəAllah! İmkanım yox idi. Şamaxıya gələndən bar-bəhər üstümə yağır. Qızların toy tədarükünə yetəcək qədər pul qazanmışam. Daha doğrusu, Şamaxı camaatı bu pulları mənə ərməğan edib. Bu isə - qıza baxıb güldü - mənim oğlum sayılır. Oğlum yoxdur, - o üzdən deyirəm. Ayişə hələ evlənmək istəmir və evlənməyə "pis" baxır.

-Necə yəni? - Sualedici baxışlarla onlara baxdım.

-Ayişənin özəllikləri çoxdur. Onu yaxından tanımaq lazımdır ki, başa düşəsən. Çox maraqlı fikirləri var. Və fikirləri mənimlə əks cəbhədə durur. Ona görə ona icazə verirəm: yanımıza gəlib bizə qulaq assın. Bəlkə, həqiqəti dərk edər. Həm də səndən çəkinmirəm. Bilirəm ki, bunu öz aramızda saxlayacaqsan, həqiqəti dərk etməkdə Ayişəyə köməkçi olacaqsan.

Ayışə Allahı biz dərk etdiyimiz kimi dərk etmir... O, Tanrını qəbul edir, amma çox uzaqda, bizdən kənarda; hardasa göylərdə əyləşmiş, - buludların ötəsində, - bizi eləcə seyr edir. Və bizlərlə, heyvanlar arasında da heç bir fərq görmür Ayişə.

Diksindim...

-Bəli, deyir ki, insan və ya heyvan - nə fərqi var ki... İnsan da doğulur, heyvan da; insan da yeyir, yatır, heyvan da; insan da ölür, heyvan da... Və bütün bunlara çox üzülür. Bəzən günlərlə ağlayır.

Ayışəyə baxdım: mələk kimi siması, günahsız gözləri... İçimdə nə isə sızladı.

-Belə... Nəsimi, biz Ayişəyə kömək etməliyik...

Qarşıda, sağ tərəfdə, məndən bir az irəlində addımlayan qadının incə vücudu diqqətimi cəlb edir. Hətta libası, geyim tərzini belə mənə tanış gəlir. Deyəsən, bu Ayişədir... Özüdür ki var... Yanımdan ötəndə mənə salam verir.

-Salam, ustadım.

-Ayışə, sənsən? Hardan gəlirsən?

-Dükanaçıdan, - müşk almağa getmişdim.

-Aldınmı?

-Ala bilmədim. Yoxdur.

-Gedək Hacı Səttarın dükanına, şəhərin ucqar məhəlləsindədir. Amma müşk həmişə olur.

-Gedək...

Küçələr buz bağlamışdı, hava eləcə qar qoxuyurdu. Yolboyu əkilmiş ağacların budağından sırsıra sallanırdı. Şəhər öz halından məmnun görünürdü.

Küçələrdə adam çox az idi. Daş evlər hündür barıllarla əhatələnmişdi. Ayişə ilə səssiz addımlayırdıq.

-Çoxmu uzaqdır? - Ayişə soruşur.

-Yox, az qalıb. Bizim şəhəri xoşlayırsanmı, Ayişə?

-Sizin şəhərin gözüm önündə ucalmış daş hasarlarını görürəm, hələ ki.

Ayışə çox zəkali və hazırcavabdır, - xarakteri də sanki bir dəliqanlı. Başqa qız olsaydı bir kişinin böyrünə düşüb getməzdi.

-İndi havalar soyuqdur, Ayişə, qoy yaz gəlsin, səni Şamaxı dağlarına aparacam. Şamaxı yazda bir başqa olur. Təbətənin gözəlliyindən vəcdə gəlirsən.

-Mən şair deyiləm vəcdə gələm.

-Baharda bütün canlılar vəcdə gəlir... şair olmayanlar da...

-Mən baharda daha çox üzülürəm, ustadım.

-Nədən?

-Açmış çiçəklərin, yarpaqların solacağı, boy atmış otların biçiləcəyi, quzulara yem olacağı ağrısıyla...

-Sən indi baharı yox, qışı düşün, Ayişə... Bax, bu qarlı hava, uzaqdan görünən uca dağlar sənə nələrsə anlatmırmı?

-Yox, xocam. Bu dəqiqə bu yollar mənə xatırladır ki, müşk almahydım.

-Ay... - Ayağı qəfil sürüşən Ayişə zərif budaq kimi havada yelləndi.

Onu yıxılmaqdan son anda qurtardım. İncə beli əllərimin arasındaydı, müşk qoxulu saçları çiyinlərinə dağılmışdı. Qəlbim titrədi. Tez dikəldi. Mən də özümü toparladım. Ətrafda kimsə yox idi. Yolumuza davam etdik.

Hacı Səttarın dükanında müşk var idi. Alıb geri döndük. Ayişəni darvazalarına qədər ötürdüm.

Qapıda:

-Ayışə! - dedim...

-Bəli, xocam! - dedi

-Gedək sabah Şamaxı ətrafındakı dağlara. Sənə anlatmaq istədiyim bir şeylər var. (Ustadımın tapşırığı ilə Allahı dərk etməsində ona yardımçı olmaq istəyirdim. O da bunu anlamamış deyildi) Bu vaxtlar dağlar çox pak olur, ilahi bir ab-hava olur dağlarda.

Qəribə baxışlarla üzümə baxırdı...

-Söhbət edərik, Ayişə.

...

...Atana deyəcəm... Bu gün onunla məclisimiz var.

-Yaxşı.

Səhər Ayişəgilin darvazasını döydüm. Qapımı nazik, incəcik bir oğlan açdı. Heyrətləndim.

-Salam. Siz kimsiniz?

-Əsil siz kimsiniz? Qapımı döyürsünüz, hələ məni sorğu-sual da edirsiniz. (Səsi qərribə və boğuş idi).

-Burada mənim xocam yaşayırdı, - Nəimi.

-Yenə də yaşayır.

-Ah... (Birdən onun Ayişə olduğunu anladım) Şeytan qız...

-Xocam, (güldü) dağlara əntaridə getməyimi düşünmürdüz hər halda. Atam dedi olmaz. Şamaxı camaatı oğlan və qızın birlikdə dağa çıxmasından şübhələnər, o üz-dən.

-Çox gözəl...

Ayişə çox maraqlı və söhbətçil idi.

Yolu necə getdik, bilmədim. Təbiət insafən səxavətlə bənzərsiz təmizliyini, səssizliyini ətrafa yayırdı.

-Dağları sevirsenmi, Ayişə?

-...Sevirəm...

-Dağlarda bir möhtəşəmlik var, deyilmi?

-...Var.

-Musa peyğəmbər Tur dağına Xuda ilə danışmağa gərdi. Məhəmməd peyğəmbərə də ilk vəhy dağlarda gəlib. Mən də dağlarda özümü daha anlaşıqlı, möhtəşəm hiss edirəm... Hiss edirəm ki, səbəbsiz yerə dünyaya gəlməmişəm. Dünyanın, dağların, havanın, suyun bir parçasıyam, Allahın bir parçasıyam. Allah bu an həm bu Təbiətdə, həm də məndə əks edir, təcəlla edir. Ətraf hamısı onun yaratdıqlarıdır. O yaratdıqları ilə bizim qəlbimizə dolur, oranı fəth edir, onun yaratdıqlarına baxıb mən də yaratmaq istəyirəm. O özü buna imkan yaradır. Hətta öz yaratmaq istəyini, bacarığını da mənə, - bizə təlqin edir. Belə olduğu surətdə mən, - biz onun bir parçası deyilikmi?

-Xocam, Təbiətin bir parçası ola bilərsiniz, amma Allahın bir parçası... olmanız mümkün deyil.

-Nədən, Ayişə? Elə uşaq kimi beyninə inkarı salıb dayanmışan. Nədən Təbiəti, sonsuz gözəllikləri anlamaq istəmirsən?

-Hamısını anlayıram, xocam. Amma Allahın məndə təcəlla etməsi... Ah, xocam... anam öldü... Mən ondan heç bir xəbər tuta bilmirəm... - Yerdə ölmüş sərçə nəşinə kədərlə baxdı. - Bax, xocam anamla bu sərçə arasında heç bir fərq görə bilmirəm. Və bu məni çox üzür. - Ayişə ağlamağa başladı. - İnsanların ölümlü olmaları məni çox üzür. Tək insanların yox, elə bu sərçələrin də ölümlü olması kədərli. Nədən hava belə soyuqdur? Quşlar bu soyuqda üşüyür, hər tərəf qardır, quşlar yem belə tapmır, aclıqdan ölür. Gərək dən gətirəydik.

Nədənə, qanım qaraldı. Cibimdə sərçələr üçün dən olmamasına təəssüfləndim. Ayişənin də öz dünyası vardı. Hələ kamil insan olmasına çox qalırdı. Amma Ayişə-

ni cahil insan kütləsinə də şamil etmək olmazdı. Humanist, günahsız qızcığaz... Həyatın kədərli olayları ilə çox tez qarşılaşmışdı.

Artıq bahar gəlir, yazın nəfəsi hər yerdə duyulurdu. Hər tərəfdə qar əriyir, sel axırdı. Dağlarda hələ qar olsa da kolların dibində bənövşə görünürdü. Ayişə uzun müddətdən sonra mənle təkrar dağa gəzməyə çıxmışdı.

Bu vaxtlar Şamaxı dağları bir möcüzə olur. Ayağımın altında sanki kiçik çaylar axırdı, hardansa köç edən durna səsləri gəlirdi. Həmişə bu səsləri eşidəndə özümü qərribə bir halətdə hiss edərdim. Mənə elə gələrdi milyon illərdir bir hiss, duyğu kimi yaşayıram. Və durnaların səsi elə zamanın öz səsidir. Milyon illərin ötəsindən gəlir. İçimdə baş qaldırmış coşqu ilə Ayişənin əlindən tutdum.

-Ayişə, bu səslər sənə bir şeylər pıçıldamırmı?

-Nə məsələ?

-Zamanın əzəli və əbədi olduğunu, ruhunun sanki bu zamanla həmyaş olduğunu, milyon illər bundan əvvəl sanki bu səsləri dinləmişəm kimi... Və hələ də milyon illər bundan sonra dinləyəcəksən kimi...

-...

-İçində bir ilahi işartı, pıçiltı hiss edirsənmi?

-...

-Ayişə, mən də cavanam. Ayişə, mən heç insanlar haqqında, dünya haqqında, Allah haqqında fikirləşmədim. Amma Təbiəti çox sevirdim, demək olar ki, hər gün dağa gəzməyə gəlirdim. Bilirsənmi bir gün nə oldu, Ayişə?

-Nə oldu?

-Bir gün dağın döşündə oturub ətrafi seyr edirdim. Hər tərəf çox gözəl idi, - elə indiki kimi. Hardan isə durna səsləri gəlirdi, kolların dibində zərif bənövşələr görünürdü, havada ilahi bir titrəyiş, canlanma duyulurdu, - baharın gəlişi, Təbiətin oyanışı hər şeydə duyulurdu. Ayişə, birdən-birə içimdə sanki nə isə oyandı, pardaqlanıb açıldı, mən Yaradanı hiss etdim, onun varlığını duydum, anladım ki, o hər şeydə var, hər yanda var, mənim özümdə də var, içimdə var. O məni səbəbsiz yerə yaratmayıb, bütün ətrafı, bənzərsiz gözəllikləri duymaq üçün yaradıb. Və mənə elə gəldi ki, mən bu gün yox, milyon illər bundan əvvəl yaranmışam, həmişə mövcud olmuşam və həmişə mövcud olacam. Eynən Allah kimi. Deməli, mən də elə Allaham, onun bir zərrəsiyəm, Təbiətin bir zərrəsiyəm, bu maddi dünyada bu cür dövr edirəm, ruhum isə sonda ona qayıdacaq, o bütövə, tama qovuşacaq.

-Əli... Mən də Təbiətin bütün gözəlliklərini duyuram. Dünyanın əzəli və əbədi olduğunu duyuram Bu xırdaca bənövşələrə baxarmısan? Bir bax, zərif canlarının hərərəti ilə ətraflarındakı qarı əridiblər. Mən onlara baxanda hönkür-hönkür ağlamaq istəyirəm. Hələ bu durna qatarları, - uzaq ellərdən uçub gəlirlər. Bu yollarda başlarına nələr gəlir görəsən?

Quşlar necə sevinclə yuva hörür. Bir azdan balaları çıxacaq, onları çox sevəcəklər, bir-birlərini çox sevəcəklər, bir-birinin hər anı üçün narahat olacaqlar. Və ölüm hər zaman insafsızcasına başlarının üstündədir. Bunlar məni üzür, Əli. İstəyirəm quşlara deyim: qurmayın bu yuvaları, çıxartmayın balaları, - onlar hamısı öləcək... Bütün bunlar, - onların həyat eşqi, yaşamaq həvəsi və birdən qəflətən ölmək ehtimalları məni çox üzür. Bütün yaradılmış amansızcasına ölür, Əli. Yaradan yaratdıqlarını öldürməseydi, yaradılmışlar əbədi yaşasaydı daha ədalətli olmazdı?

Ayişə ağlamağa başladı...

-Biz də eləcə öləcəyik. Baxmayaraq ki, həyatı çox sevirik, bir-birimizi; atamızı, anamızı, bacı-qardaşlarımızı çox sevirik və həyat belə gözəldir, amma biz öləcəyik.

-Ayişə, sən Allaha dərk etsən... anlayarsan ki, biz ölməyəcəyik, ona dönəcəyik. Elə bu heyvanlar, quşlar da ona dönəcək. Burada çox sirlər var, sadəcə hələlik onu anlamırıq. Biz Allahın sirlərini dərk etmək iqtidarında deyilik. Allah bütün bunları, - canlıları hansısa bir məqsəd üçün yaradıb. Amma bizi fərqli yaradıb. Sən bunları başa düşəcəksən...

-Düşməyəcəm! Mən səni dinləmək istəmirəm. Mən ağlamaq istəyirəm... Evə getmək istəyirəm...

Nənəm də Allaha, Ayişə kimi, haradasa bizim bilmədiyimiz bir dərəcəyə oturmuş, oradan bütün dünyanı seyr etmiş vəziyyətdə təsəvvür edir. Amma nənəm Ayişə kimi insanın da heyvan olduğunu qəbul etmir. Ona görə insan çox ali məxluqdur, görümləri var və bu dünyaya ona görə gəlir ki, cənnət və cəhənnəm əhli olduğu müəyyənləşsin.

Onu Ayişə ilə tanış etmək istəyirəm. Bilmirəm necə başlayım bu işə. Nənəm dindar olsa da yəqin ki, irticaçı deyil; cavan oğlan və qızın dostluğuna, münasibətinə necə baxar... bu barədə fikrim o qədər də aydın deyil. Düzü, heç nənəmin mənim fikirlərimə nə münasibət bəsləyəcəyi də məlum deyil. Amma nənəm mənə elə əziz bir varlıqdır ki, bu barədə onun bilməsini istəyirəm.

Gözümü açandan onu namaz qılan, dua, zikir edən görmüşəm, heç Allah kəlməsi düşməyib dilindən...

Yuxudan tez durdum. Samovar həmişəki kimi süfrənin ayaq tərəfində dızıldayırdı. Nənəmin mehriban səsi sanki məni ovsunlayırdı:

-Gəl, ay saqqalın ağarsın, gəl. Cay elə indicə dəmlənib. Qışlaqdan bibioğlun İbad da qoyun pendiri göndərib, anan da təndirə çörək yapıb, gəlsənə. Yeyənə minnət.

-Nənə, məşallah, yenə Günəş kimi nur saçarsan.

-Gəl, gəl, yenə şair kəlamlarına başlama görək. Bura sənəin şeir məclisin deyil. (Nənəm şeir məclisimizdən xəbərdardı).

-Şahi Xəndan dedi bunu?

-Hə... Deyir orada bir ağsaqqal da peyda olub? İnsanın

Allah olduğunu söyləyir?

...Səncə, düz deyir, nənə? (Dalağım sancdı. Onun Nəimiyə münasibəti, həm də mənə münasibəti olacaqdı).

-Əlbəttə düz demir. İnsan nə karədir ki, Allah olsun?

-Ay nənə... - İstədim öz fikirlərimi ona izah edim.

-Kəs səsinə! - dedi. - Dinsizlərin küfrünü süfrəmin başında səsləndirmə. Otur, çörək ye.

Bu an sözlərimi ona deməkdən vaz keçdim. Amma onu Ayişə ilə görüşdürmək istəyirdim.

-Nənə, o kişinin - Nəiminin Ayişə adlı bir qızı var. O da atasının dediklərini qəbul etmir. Amma nənə, sənəin dediklərini də qəbul etmir. Deyir ki, insan adicə bir heyvandır... Həm də bütün bunlara çox üzülür. On beş yaş var...

-Onun indidən belə şeylər düşünən vaxtıdır? Kişi uşağın beynini zəhərləyib. Gətir görüm yanıma, baxım ona. (Nənəm, yəqin ki, müalicə üsullarından birini ona tətbiq etmək niyyətindəydi).

-Oldu, nənə. Gətirərəm...

Nənəm Ayişəni çox tez sevdi.

-Ayişə, bizə tez-tez gəl. Olurmu? Gəncliyimi mənə xatırladırsan.

-Olur.

-Ayişə, sən dünyanın işləklərin fikirləşmə. Nəyinə lazımı... Dünyaya gəlmisən... yaşa getsin. Günəş hardan çıxdı, hardan batdı, - bunlar bizlik məsələlər deyil. Quşlar nədən yarandı, nədən öldü? Otlar nədən soldu, yarpaqlar nədən töküldü. Bunları dərinə fikirləşsən dəli olmaq olar. Bizim beynimizin müəyyən fikirləşmək sərhədləri var, o sərhədi keçmək lazım deyil. Hər şeyi Allah yaradıb və belə məsləhət bilib. Vəssalam... Biz əlimizdən gələndə qədər yaxşı insan olmalı, Allah adamı olmalı, onun qoyduğu yol ilə getməliyik. Bax, Şamaxıda sən yaşda olan qızlar həna toxuyur, köynək toxuyur, corab hörür. Əslində hamısı varlı qızlarıdır, amma işsiz dururlar, sənət öyrənirlər, qızlar sənət, iş bilməlidir. Gəl, əyləş. Sənə corab toxumaq öyrədəcəm.

Ayişə nənəmin yanında əyləşib corab toxumağa başladı. Nənəm ilk toxuduğu corabların burnunun, dabanının əyri olmasından, bəzən çox böyük olmasından, başmağa sığmamasından danışırdı, Ayişə də qəhqəhə çəkib gülürdü. Düzü, Ayişənin gülməsinə sevinirdim. Qəlbinin bu yaşda sakit olması çox gərəkiydi... elə gənc, elə təcrübəsizdi ki...

Qapı açıldı, nənəmin böyük qızı, bibim Xanım içəri daxil oldu, Ayişəni görüb heyrtləndi:

-Bu Təbriz gözəlini hardan tapmışsınız?

-Əlinin Təbrizli dostunun qızıdır.

-Təbrizlilərdə belə qoçaqlıq var, - qızları oğlanlarla dostluğa qoyurlar? Neçə yaşın var?

-On beş.

-Nişanlısan?

-Yox.

Nənəm Ayişənin bir neçə günə gəlin köçəcək bacıları üçün yorğan salırdı. Qonşumuz Nabat xala da ona kömək edirdi. Ayişə də iynə-sap hazırlayırdı. Nənəm işləyə-işləyə söhbətindən də qalmırdı.

-Bilirsən, Nabat, ailə başçısı ki, oldun, gərək hər şeyi fikirləşsən, götür-qoy edəsən. İndi zəmanə sakitdir, şükür. Amma sabaha etibar yoxdur. Rəhmətlik atam deyərdi: ailə başçısı özü üçün yox, ailəsi üçün yaşmalıdır, kəndin başçısı kəndi üçün, ölkənin də başçısı ölkəsi üçün çalışmalıdır. Bax, mən belə görmüşəm. Anam, atam heç uşaqlar arasında fərq görməzdi, hamımızı eyni mehribanlıqla dindirərdi. Yeməyimizin, içməyimizin üstündə əsərdi. Hamımıza da iş öyrədərdi. Atam o qədər varlıydı, istəsə qapısında on nöker saxlayardı, amma saxlamırdı. Deyirdi: öz işinizi özünüz görün. Mən gənc qız idim, həyatımızı süpürürdüm, evləri yığırdırdım. Anam da xörək bişirərdi, mənə də öyrədərdi. Belə baxanda iş insanın cövhəridir. Bu yaşında da qıvrığam. Bir uşaqlar xırda olanda Gülbacı (bizim evimizdə işləyərdi) qolumdan tutub. Onu da qonşudan, qohumundan, bacımdan ayırmamışam. İndi də evimin əziz adamı sayılır. Biz gedəcəyik, dünyada insanlıq qalacaq.

-Elədir. - Nabat xala döşəyi çevirə-çevirə deyir. - Ona görə də Allah başından tökür. Həmişə səni dili dualı, ona-buna köməyə qaçan görmüşəm.

-Bunu mənə atam, anam, babam öyrədib. Həmişə evimizdə belə görmüşük: filankəsin ağartısı yoxdur, ağartı vermişik, filankəsin qızı gəlin köçür, imkanı yoxdur, cəhiz vermişik.

Bu gül balalar Təbrizdən gəlib, ataları bir nurani, ağsaqqal kişidir, üç qızı var. Alim adamdır, köçəridir, malı-pulu hardan olsun, kömək lazımdır. Kürəkənləri də çox ağıllı, tərbiyəli oğlanlardır. Böyük-kiçik yeri biləndirlər.

-Əli hardan tanıyır bunların atasını?

-Əli axı şeir yazır. O kişi də bunların şeir məclisinə gəlir. Birlikdə şeir yazırlar, dünyanın işlərini, gedişatını götür-qoy edirlər.

Nabat xala güldü:

-Dünyanın işlərini ha götür-qoy etsək də əlimizdən bir iş gəlməz.

-Elədir. Amma bu dil ki, bizə verilib, danışmalıyıq.

-Ay nənə, nə maraqlı söhbət edirsiniz... - Onların söhbətlərinə müdaxilə etdim.

-Elə bilirsiniz elə siz məclis qura bilərsiniz? Bizim də məclislərimiz toy, xına axşamları, yorğan salınan vaxtlar olur. Nə bilmişdin. Vallah, elə biz də sizin dediklərinizə yaxın müzakirələr edirik. Bircə şeir qoşmuruq.

-Sənin şeirlərini toylarda çox oxuyurlar. - Nabat xala mənə baxıb dedi. - Hərdən də Nəsimi adlı bir cavanın qəzəllərini oxuyurlar. Camaat çox bəyənir. Bizim kişi deyir: bu Nəsimi kimdirsə, şeirin Allahıdır.

-Əstəğfürullah de, ay qız.

-Nəsimi mənəm, nənə.

-Nəsimi adı hardan çıxdı?

-Təxəllüsümdü. Nəimi dostumun, mürşidimin adına uyğun götürmüşəm.

-Xeyirli olsun, canım. İnşəAllah, dünyada tanınasan. Bu şeirlər, bu təxəllüs sənin üçün xeyirli olsun.

-Hələ evlənmirsən? - Nabat xala nədənsə Ayişəyə baxdı.

-...Yooxx...

-Vaxtdır, evlən.

O yay Ayişənin bacıları gəlin köçdü. Anam da, nənəm də, bibilərim də onların toyunda iştirak etdi. Şamaxı camaatı, dediyim kimi, çox safdır. Nəimi mənəim dostumdur, xeyirxah, ağıllı, adamdır, təhsillidir, alimdir, əxlaqlıdır. Vəssalam. Bu bəs edir ki, hamı onun hörmətini saxlasın. Qaldı onun fəlsəfi görüşləri... Heç kəs bunu xırda-lamır, dərininə getmirdi.

Ayişə ilə dağları gəzmək o yay sevimli məşğuliyyətimiz olmuşdu. Artıq Ayişənin üzü gülürdü. Qəlbimdə çox gözəl bir hiss - sevgi oyanırdı. Və bu hiss mənə dağlara, düzlərə, meşələrə, şəhərlər gözəli Şamaxıya daha artıq məftun edirdi.

-Çox gözəl şeirlər yazırsan, Nəsimi.

-Bir dağlara, - bu uca zirvələrə, bu tərtemiz havaya, başımız üzərində düran məsəviyəyə, o səmada qaçıran ağappaq buludlara bax, Ayişə. Belə dünyada yaşamaq və şeir yazmamaq olarmı?

Ayişə təbiətinə xas olan şeytanlıqla:

-Bəs mən nədən yazmayıram, əcəba? - dedi və güldü.

-Yaxşı ki, səninlə bir dövrdə doğuldum, Nəsimi. Əbədi yaşama inanmasam da, sənin şeirlərində əbədi yaşayacağıma inanıram.

Qarşıda xalı kimi döşənmiş, cürbəcür çiçəklərlə bəzənmiş çəmənlik dururdu. Ayişə heyrətləndi:

-Bir çiçəklərə bax, Nəsimi. Təbiət nə qədər əsrarəngizdir... Çox istərdim, sənin dediyin kimi, o bizi sevsin, duysun, eşitsin.

-Sevməzmi? Təbiət bizi çox sevir, Ayişə.

-Hər halda mən Təbiətdən incimişəm.

-Nədən?

-Məni niyə sənin kimi şair yaratmayıb?

-Səni şairin ruhunun qidası yaradıb. Daha nə istəyirsən?

Ayişə qaynayan çeşmədən üzümə su atır, şən qəhqəhələrə gülür və qaçır. Ardınca qaçıram. Cəld qaçır... Amma yaxalayıram, dodaqlarının təzə giləs tamını dodaqlarımda hiss edirəm. Qaçdığı üçün tez-tez nəfəs alır, yanaqları allanmışdır, füsunkar gözləri Günəş kimi şəfəq saçır. İlahi, belə gözəlliyi mənə bəxş etdiyini üçün sənə sonsuz təşəkkürlərimi bildirirəm.

Nagəhan könlümə düşdü surişi - qovğayı - eşq,

Aqili divanə qıldı aqibət sevdəyi - eşq.

*Eşqə düşənlər bilir həm yenə eşqin qədrini,
Ol aşiq aşıqmidir kim olmadı rüsvayi - eşq.
Sevgilimin sevgisindən özgə sığmaz könlümə,
Sevgilimdən özgəyə qılmaz bu gün pərvayi - eşq.*

-Nəsimi, dağları çoxmu sevirsen?

-Çox...

-Nədən?

-Dağlara baxarmısan... Sanki göy üzünə toxunur. Əzəmətlə, vüqarla durub, elə bil, ətrafa meydan oxuyur. Dağlarda bir müqəddəslik var. Həm də Şamaxı dağlıq rayondur, gözümü açıb dağları görmüşəm, qəlbimdə onların əzəmətini hiss etmişəm. Sən yaşda olanda cəmiyyətdən qaçmaq dağların döşünə sığınmaq orada yaşamaq istəyirdim. Dağın-dərənin yetirib-bitirdiyi nemətlərlə qidalanmaq istəyirdim.

-Nədən, əcəba?

-Yəqin ilk yaşam duyğularım, hisslərim qalib qan yaddaşımda. Biz insanlar ilk yaranışımızda dağların qoyunda yaranmışıq, açıq təbiətdə yaşamışıq. Adəm və Həvva da açıq təbiətdə yaşayıb. Hava, yəqin o vaxtlar elə də soyuq olmayıb. Hədislərdə belə rəvayət olunur. Bəlkə də otlardan, çiçəklərdən paltar toxuyublar özlərinə. Nə bilmək olar...

-Mən bu yaşıl, uzun, sünbülə oxşar otlardan özümə məmnuniyyətlə paltar toxuyub geyinirdim.

-Mənsə o paltara bu qırmızı, sarı, bənövşəyi, narıncı çiçəklərdən misilsiz bəzəklər vurardım.

-Ah, nə gözəl olardı.

-Gəlsənə yoxlayaq

-Yoxlayaq.

Birlikdə paltar toxumaya başlayırıq.

-Nəsimi, bilirsənmi, Allahın olması məni çox sevindirir. Əgər o olmasaydı özümüzü çox tənha, kimsəsiz hiss edərdik.

-...

-Bəlkə, insan Allahı icad eləyib ki, təsəlli tapsın? Allah olmasaydı yaşamaq çox çətin olmazdı? İnsan cənnətə, cəhənnəmə inanaraq qəlbində bir təsəlli duyur.

-Elədir, Ayişə, insan cənnəti, cəhənnəmi, Allahı təsəvvür edib qəlbində təsəlli duyur. Əgər Allah olmasaydı belə bu özlüyündə möhtəşəm şeydir. Amma, Ayişə, o var. Biz Allaha inanmasaq belə o mövcuddur, əzəli və əbədidir. Ətrafa bax, - bütün bu gördüklərimiz, - Təbiət, - sən və mən Allahın bir nuru, təcəllasıyıq. Nədən bunu qəbullanmaq istəmirsen?

-Mən Allahı qəbul etmişəm. Göylərdə...

-O hər yandadır, Ayişə. Bizə şah damarımızdan daha yaxındır. Deməli, o həm də bizdədir.

-...

-Bax, hazırdır. Geyinsənə, Ayişə.

-Qoy o tərənin arxasına keçim.

Bir azdan tərənin arxasından Ayişə çıxır. Sanki cənnətdən gəlmiş bir huridir, əyninə bahardan, - yaşıl otlardan, çiçəklərdən libas geyinib. Heyrətlə ona baxıram. Mənə yaxınlaşır.

*Bənövşə zülfünü salmış gül üzrə ənbərin sayə,
Könül heyranü-zar oldu bu reyhani-səmənsayə.
Lətafətdən edər əksi ləbin ləli bədəxşanə,
Zərafətdən urar tənə dişin lö-löi-lalayə.
Pərişanhal olmuşdur könül zülfün səvabından,
Bu divanə nədən düşmüş bu pica-pic sevdaya.
Nə gül bitdi gülüstanda ki, bənzər uşbu rüxsarə,
Nə bir sərv ola bostanda ki, həmta qəddi-balayə.*

Son vaxtlar bütün dünyanı od-alov, müharibə bürüyüb. O dövrü seyr edəndə görürsən ki, bir sürü avropalı Şərqi çapır, Şərqi talayır. Bir sürü asiyalı Qərbə çapır, Qərbi talayır. Yunanlar ora hücum edir, Makedoniyalılar bura hücum çəkir. Nə isə yerində sakit dayanan yoxdur. Sakit dayananlar at ayaqları, qılınc zərbələri altında qalib məhv olur. Bir tayfa o birinin arvadını oğurlayır, bu tayfa bu birinin ilxısını oğurlayır, malını talan edir.

Cahil insanlar, fatehlər, xalq, tayfa başçıları bütün bunlara haqq qazandırmaq üçün bir qəhrəmanlıq ideyasını da ortaya atıblar. Əslində fatehlər hamısı bir istilacıdır. Özgə torpağında nə işin var, qardaşım, onlara hansı sülhü, əmin-amanlığı, xoşbəxtliyi aparırsan, nə vəd edirsən?

Tarix kitablarında fateh deyər təqdim olunan o cahillərin indi burda - Bərzəx aləmində qan içində süründüyünü görsəydiniz... Yanlarından keçən bir dilənçinin belə ətəyindən yapışıb imdad diləməyə hazırdırlar, əgər əmək olmasa... hələ...

Bu cahil insanların mükəmməl, humanist elmi yox, təhsili yox... elə bilirlər etdikləri hər şey qanunidir və qəhrəmanlıqdır.

Nə isə... Teymurləng də, onun nəvəsi Miranşah da gördülər ki, at ayaqları altında qalib məhv olacaq, qan gölündə boğulacaqlar, qərara aldılar ki, at ayağı altında qalmaqdan, at üstündə olsunlar. Və beləliklə, başqa torpaqlara yürüş etmək, dünyaya hökm etmək qərarına gəldilər.

Məgər, dünyaya hökm etmək olarmı?

Bir hökmdar, adil padişah var, - o da Allahdır. İnsan o zaman Xuda ilə bərabərləşə bilər ki, o kamil insan olsun, şeytani istəklərdən uzaq olsun, qan-qadaya, acgözlüyə, mənəm-mənəmliyə nifrət etsin, ən sadə kasıb insanın belə ən ali varlıq olduğunu qəbul etsin. Daha milyonları qana boğub mən hökm etmək istəyirəm, mən fatehəm, deməsin.

Nə isə... Başqalarının torpaqlarına da yürüş edəndə insan daxilən özünü günahkar sayır. Özünü günahkar sayan insan başlayır cürbəcür şeylər icad etməyə ki, öz haqq

sız gedişinə bir bəraət qazandırsın; bilmir nədən yapışsın, nəyi bəhanə etsin və bu məqamda din köməyə gəlir; dinə müxtəlif don geyindirmək, müxtəlif versiyalar irəli sürmək bir su içimi kimi asandır. Çünki dinin yaradıcıları ortada yoxdur, yarandığı vaxtdan illər, əsrlər ötmüşdür və indiki kütlə onu tam anlayacaq ruhda, təhsildə deyildir.

Əslində dinin də kökündə bir qorxutma var.

Dində bu qorxutma çox insanpərvərdir, onun kökündə İlahi nəsnələr durur, Tanrı insanı baş verəcək qan-qadadan, cəhalətdən çəkəndirmək istəyir. Amma cahil insana bu qorxutmaya müxtəlif don geyindirməyə kim mane ola bilər ki...

Və beləliklə, Miranşah, - bu cahil insan at üstündə Azərbaycana da gəlib çıxdı. Məlum oldu ki, guya, Miranşah dinin qoruyucusudur, kim Məhəmməd peyğəmbərin çəkdiyi cızıqdan kənara çıxır həbs və edam ediləcəkdir, guya, Miranşah əslində bir istilacı deyil, yürüş etdiyi torpaqlarda ədaləti bərpa edəcəkdir.

Ustadım məclisimizdə bu aralar daha çox insana kamil insan olmağın vacibliyini, bir-birinə əl qaldırmamağı, küyə getməməyi, insanı ayaqlar altında tapdamamağı məsləhət görürdü.

O gün məclis də soyuq və lal idi. Sanki hamı ağzına su alıb oturmuşdu.

-Hə, Nəsimi, necə baxırsan bu işlərə? - Sükutu Səid pozdu.

-Düzü, bir şey anlamıram. Hələ Miranşahı görməmişik. Bizə gəlib çatan şeylərdir. Bəlkə, fəna insan deyil heç.

-Fəna insan olmasa, özgəsinin torpağında nə işi var? - Ustadım müdaxilə etdi. - Miranşah əsl cahil insandır. Belə insanlar çox təhlükəli olurlar. Bir bax, qılınc və qalxanla, süvari və piyada ordularla təşrif buyurub. Nə üçün gəlib? Var-dövlət, qızıl qazanmaq istəyir, başqalarının torpağını qəsb etmək istəyir. Daha təhlükəlisi və qorxululu ad-san, şan-şöhrət yiyəsi olmaq istəyir. Onun fikrincə ad-san qazanmaq üçün mütləq özgə torpaqlarını istilə etmək lazımdır. Aldığı təhsil və tərbiyə, yarandığı mühit onu belə yetişdirib. Biz bütün bunlara son qoymalıyıq, kamil insan yetişdirməli, cahil insanları tərbiyələndirməli, düz yola yönəltməliyik. Miranşah başa düşsə ki, onun at ayaqları altında qoyduğu hər bir insan Allahın bir nuru, təcəllasıdır mütləq istiladan, işğaldan əl çəkər.

-Ustam çox gecdir, Miranşah çətin kamil insan olar daha. - Səid pıçıldadı.

-Ümitsiz olmamalıyıq, övladım. Səbir Allahın adıdır. Biz səbr və əzmlə yolumuza davam etməliyik. Kamil insan olmağın vacibliyini insanlara başa sarmaq bir neçə günün işi deyil, insan əsrlərlə cəhalətdə saxlanılıb, ona qul, kölə olduğu aşılınıb. Bütün bu cəhaləti təmizləmək insanı öz qüvvəsinə inandırmaq lazımdır. Görürsünüz, bütün uşaqlar dünyaya mələk kimi təmiz gəlir, hamısı

qayğı, diqqət tələb edir. Sonradan onların bəzisinin ağıllı, qorxmaz, kamil insan, bəzilərinin isə qorxaq, cahil, nadan insan olması düşdüyü mühitdən, aldığı tərbiyədən asılıdır. Çox istərdim Miranşah kamil insan olsun... Amma... onun beynini cəhalətlə elə doldurublar ki... Nə etməli... Amma cəhd edəcəyəm. Sabah Bakıya yola düşürəm. Çalışacam Miranşahla görüşüm...

-Ustadım, bu çox qorxuludur. Oturun oturduğunuz yerdə. Onunla görüşmək nəyinizə lazımdır? -Səid dedi.

-Nəyimə lazımdır? Mühəribənin nə demək olduğunu bilirsənmi, Səid? Minlərlə insan öləcək, minlərlə adam şikəst olacaq, minlərlə uşaq yetim qalacaq. Yetimliyin uşaq qəlbinə vurduğu yaralardan xəbərsizlikmi? Yox... Lazımdır cəhd edək, onu dayandıraq. Bəlkə, nə isə mümkün oldu.

-Mən də sizinlə gəlim. - dedim.

-Yox, Nəsimi, sən burada qal, məclis başsız qalmasın. Vəziyyətə nəzarət et. Əgər mənim başıma bir iş gəlsə, (Miranşah bu - cahil insan) taktikanı dəyişin, əsas odur, sağ qalın, yolumuzu davam etdirin. Bax, mən Təbrizdən gəldim, Şamaxıda öz görevimi davam etdirdim. Siz də belə. Yolumuz ulu, müqəddəs yoldur. Bir də Ayişə sənə, nənənə əmanət. Onu tək buraxma.

-Ustad, getməyin! - Səid dedi.

-Getməliyəm. Başqa yol yoxdur. Heç nə olası deyil. Narahat olmayın. Sadəcə, ehtiyat igidin yaraşığıdır. Təlim verirəm ki, başınızı itirməyin.

Ayişə ilə ustadımı Şamaxının girəcəyinə qədər ötürdük. Yolun kənarları yamyaşıl idi. Aralıdan qıpqırmızı lələlər görünürdü. Hava tərtəmiz və gözəldi. Günəş göy üzündə şəfəq saçırdı. Ustadım həmişəki adəti üzrə ağ ge-yinmişdi. Tərtəmiz, nurani sifəti işıqlıydı.

-Hə Ayişə, Nəsimi, sağlıqla qalın. Daha gəlməniyə ehtiyac yoxdur. Özüm gedəcəm. Atım da lap sazdır. Tez çatacam. Orada müridlərim çoxdur, onlarla da görüşəcəm.

-Ata, bəlkə getməyəsən, mən sənsiz darıxacam. Bacılarım da yoxdur.

-Darıxma, qızım, Nəsimi var, nənə var. Onlar elə mənim kimi səndən muğayət olacaq. Tez qayıdacam, İnşəAllah. Narahat olma.

-Yaxşı yol. - Ayişə pıçıldadı

Və ustadım uzaqlaşdı... Aralıdan onun get-gedə uzaqlaşan siluetini izləmək çox kədərliydi... nədənsə... mənim üçün kədərliydi.

Ayişənin onun get-gedə uzaqlaşan, balacalaşan fiqurunu izləyib kədərlənəcəyindən qorxdum, əlindən tutdum.

-Qayıdaq... Ustadım həmişə belə səfərlərdə olur. Bu da onlardan biri.

-Qayıdaq. - Ayişə pıçıldadı.

Çox kədərliydi... Amma biruzə vermək istəməirdi.

-Bəlkə, bir az lalə də toplayaq. - Ayişənin fikrini dağıtmaq istədim. - Bir bax, hər tərəf lalədir.

-Yox, qoy yaşasınlar. Onsuz da qısa olan ömürlərini bir az da qısaltmayaq.

-...Ayışə... mələk qəlbli qızcığaz...

-Şamaxı çox gözəldir... Biz burdan getsək, heç vaxt bu dağları, yamaqları, çiçəkləri, bu bənzərsiz çiçək ətirli havanı unutmayacam.

-Nədən gedəsiniz, Ayışə? Şamaxıda pis keçirmi sizin üçün?

-Yox, pis keçmir. Əslində həyatımın ən gözəl çağlarıdır sanki. Amma atamın fəlsəfi görüşləri ilə əlaqədar, onun bu görüşləri yaymaq istəməsi üzündən yerimizi tez-tez dəyişirik. Bacılarımın fikrini çəkirdi. Onları ərə verməsi üzündən çox sevindi.

-Bacıların gözəl qızlarıdır.

-Hə... Amma tez-tez yer dəyişmək... sanki onların ərə getməsinə mane olurdu.

Ayişə çox zəki idi...

Çox keçmədi, - bir həftədən sonra eşitdik ki, Miranşah ustadını edam etdirib. Düzü, vəziyyətin belə olacağını heç gözləmədik. Amma gərək gözləyə idik. İndi burdan, - Bərzəx aləmindən seyr edəndə Miranşahın məhz belə hərəkət edəcəyini görürəm: gözünü açıb sarayda böyüyüb. Sarayın da öz qayda-qanunları var. İndi uzaqdan neçə-neçə əsr sonradan baxanda o qayda-qanunları olduğu kimi dərk etmək çətindir. Şahların, sərkərdələrin atalığı hissləri, övladlıq hissləri adi insanınkindən fərqlidir. Şahlar öz övladlarını hər gün öpüb oxşayırlar. Şahlar etiraf etməsələr də hər gün qorxu, təhdid altında olduqlarını hiss edirlər. Bu hiss elə uşaqlıqdan onlarla birlikdədir. Və zaman keçdikcə böyüyür, onların xarakterini də bu hiss qəddarlaşdırır. Ümumiyyətlə, ətraf aləmdən hər an təhlükə gözləmək insan psixikasını qəddarlaşdırır.

Zaman-zaman verilən təhsil, qarşılığında baş əyən minlərlə adam bunu onlarda formalaşdırır. Bundan əlavə şahlarda, sərkərdələrdə qəribə bir şöhrətpərəstlik olur. Onlar tarixin yaddaşında qalmaq istəyirlər. Bu insanlar bəzən fitrətən zəki, tarixin yaddaşında qalmağa layiqli, bəzən isə küt, nadan olurlar. Miranşah da, ustadım dediyi kimi, küt qəddar eyni zamanda şöhrətpərəst birisiydi. Belə insanlar çox tez təsirə düşür, düşünmədən ağılaşmaz, qəddar addımlar atırlar. Onun Fəzlullahı hədəf seçməsi, edam etməsi haradan qaynaqlandı, əcəba?

Deyilənə görə, bir gün Miranşah:

-Şəhərdə vəziyyət necədir? - deyər elə-belə sözləyişi eşikağasından soruşub.

Onun bu sualına eşikağası, daha yaxşı xidmət etdiyini, ətraf aləmdən məlumatlı olduğunu göstərmək üçün:

-Şəhərdə hürufilik baş qaldırıb, şahım, - cavab verib.

Miranşah ötəri, ağızucu:

-Nə, hürufilik? - deyər soruşub

Eşikağası gözü önünə addım-addım yox, sürətlə qalxacağı vəzifə nərdivanlarını götürərək canfəşanlıqla davam edib:

-Qəribə bir cərəyandır, insanın Allah olduğunu söyləyirlər.

Bu ifadə Miranşahın laqeydcəsinə verdiyi sualı dərinləşdirməsinə səbəb olub. (Bəzən Tale çox xırda, əhəmiyyətsiz görünən şeylərin səbəbinə dəyişib bilir.)

-Necə yəni Allah?

Eşikağası bir az da həvəslənib.

-Bəli, şahım, belə söyləyirlər. Meyxanalar, məclislər təşkil edir, orada şeirlər oxuyurlar.

Miranşah gülərək:

-Şeirdən, şairdən bizə zərər gəlməz. Qoy söyləsinlər, - demiş və keçmək istəmişdir.

Eşikağası içində baş qaldıran şirin arzuların, ümidlərin yıxılacağı qorxusuyla:

-Şahım, müqəddəs peyğəmbərimizin, dinimizin əksini deyən bir toplumdən sizə ziyan gəlməzmi? - demişdir.

Miranşah ayaq saxlamışdır. Bunu gören eşikağası davam etmişdir:

-Bunlar xırda insanları, kölələri belə Allah mərtəbəsinə qaldırırlar. Allah olduğunu düşünən kölədən, əsgərdən, ordu sərkərdəsindən sizə ziyan gəlməzmi? (Bu arada eşikağası öz nitqinin bəlağətinə heyrətlənmişdir.)

Miranşah dəhşətli dərəcədə qəzəblənmiş, hürufiləri məhv etmək qərarına gəlmişdir.

Elə bu məqamda da ustadım onun qəbuluna düşmüşdür.

-Gəl, gəl görək, "Ağsaqqal" - Miranşah istehza ilə ustadına baxmışdır. - Eşitdim Allahlıq iddiasındasan?

-Oğlum, Şahım, mən filosofam, ilahiyyatçıyam. Bunu belə deyəndə bir az qəribə səslənir. Çünki, əsrlərlə bizim beynimizi səhv məlumatla doldurublar. İnsanı aşağılayıblar. Amma Allah insanı aşağılamayıb. O insanı hər bir yaradılmışdan yüksək tutub, belə olmasaydı, şeytana insana səcdə etməyi əmr edərdimi? Bizim dinimizin kökü burdan qaynaqlanır: insan hər bir yaradılmışdan üstündür. Tanrı ona öz ruhundan üfürüb. Bu nə deməkdir? O deməkdir ki, Tanrının ruhu bizdə yaşayır.

Miranşah beyninin dumanlandığını hiss edir. Eşikağası cəld:

-Zaman-zaman torpağa kömülən insanlara Allahı deyirsən, qoca? - deyir.

Miranşah özünə gəlir.

-Nə sərsəmləyirsən, qoca! - bağırır. - Onda dünyada bu qədər Allahı var? Sən indi Allahsanmı?

-Bəli, şahım, hər bir kamil insan Allah nurudur. Bizim ruhumuz Allahındır və ona qovuşacağıq.

Miranşah qəzəblə və bir qədər də hökmünü göstərmək amacı ilə:

-Edam edilsin! - deyir.

Ustadım:

-Övladım, bir məni dinləyin. - deyir.

-Nə dinləyirəm... Deyirsiniz mənə tabeliyimdə olanlar da Allahdır?

-Əgər kamil insanlardırsa, bəli. Kamil insan... - Ustadımın sözü yarımçıq qalır. Miranşah əli ilə "aparın" işarəsi verir.

Və ustadımı amansızlıqla, dinləmədən, tələsik edam edirlər. Ustadım onu müşayiət edən müridlərindən birinə: "Nəsimi Ayişəni də götürüb Şamaxıdan çıxırsın. Bu həm onun, həm də Şamaxı camaatının təhlükəsizliyi üçün vacibdir", tapşırığını verir.

Miranşah isə öz hərəkətinə haqq qazandırmaq və camaatı qorxu altında saxlamaq üçün edam meydanında elan edir: "Bir nəfər də hürufini sağ buraxmayın!"

Xəbər ildırım sürəti ilə Şamaxıya yayıldı. Və sonuncu məclisdə "Hərəkət bir tərəfə dağılsın", əmri aldıq.

Soyuq, yağışlı bir payız günündə Ayişəni də yanıma alıb Şamaxıdan uzaqlaşmalı oldum. Yola düşməzdən bir gün əvvəl nənəm molla gətirib Ayişə ilə mənə kəbinimi kəsdirdi və bundan sonra birlikdə yola çıxmanın mümkünliyünü söylədi. Atalar bu yerdə deyib: "Sən saydığını say, gör fələk nə sayır".

Şəhərin yaş, çınqıl döşənmiş küçələri ilə addımlayıb Cümə məscidinə tərəf endik. Ayişə tez-tez dönüb arxaya baxırdı. Qohumlardan heç kəsi bizi müşayiət etməyə qoymadım. Onların təhlükəsizliyi üçün belə lazım bildim. İnsan üçün ona əziz olan qohumlardan ayrılmaq çox çətindir. Boğazıma acı bir qəhər dirənmişdi, lakin ağlamırdım, daha doğrusu, Ayişənin yanında ağlaya bilməzdim. Amma mənə yerimə (elə Ayişənin də yerinə) Şamaxı ağlayırdı. Şəhər bizi bozarmış üzlə yola salırdı. Damların kirəmitlərindən, novçalardan su şırıldayırdı. Göylər də bomboz idi. Günəş bozarmış buludların arxasından sezilmirdi. Ustümüzə ara vermədən çisəyən payız yağısu yağdı. Yağısı su keçirməyən örtülərimizdən, üst geyimlərimizdən süzülüb ətrafa tökülürdü. İçimdə dibsiz bir uçurum açılmışdı, şəhərdən uzaqlaşdıqca bu uçurum böyüyürdü.

Cümə məscidinin yanında bizi iki qüvvətli atla Şahi Xəndan gözləyirdi. Gözəl üzü çox qəmgin idi. Daha bir də bir-birimizi görməyəcəyim qorxusu qəlbimə doldu. Boynunu qucaqlayıb ağlamaq keçdi içimdən. Amma onu və Ayişəni üzümə istəmədiyim üçün fikrimdən vaz keçdim.

-Qardaşım, tək gün xoş olsun. Gün xoş olandan sonra hər yer vətəndir, dedim.

-Əlbəttə, - Şahi Xəndan gülümsəndi. - çalış ağıllı ol, özünü qoru, tədbirli ol, gözünü yumub özünü oda atma. Sənin himayəndə bir qadın da var, ustadımın əmanətidir. Sən həm özün üçün, həm də onun üçün yaşamalısın.

-Bundan əmin ol. Ağıllı və tədbirli olacam. Həm sizin üçün, həm də Ayişə üçün. Ara sakitləşsin, gələcəm. Nə var ki... - İstəyirdim qəlbi təskinlik tapsın. - Nənəmə, anama göz ol, darıxmasınlar. - dedim

-Oldu.

Üzümə baxmırdı... yəqin ki, ağlamaqdan qorxurdu... Onun gözlərindən qaçırdığı gözlərini, o gün bomboz bozarmış Şamaxını, arxamca axan su səsinə unutmamam heç...

Yolboyu nənəmin səsi qulaqlarımdaydı... "Mən daha dağlara üz tutmayacam, baxmayacam, o dağların gülünü iyləməyəcəm..."

O dağların havasını qoxlamayacam bir də... içimdə bir səs elə hey təkrarlayıb dururdu... aramsız təkrarlayıb dururdu...

Uzun bir yolçuluqdan sonra gəlib Hələbə yetişdik. Hələb şəhərində dünyanın hər yerindən adam var: başqa millət, xalq nümayəndələrinin burada çox olması şəhəri bir qədər sirli və müəmmalı edib. Burada elə məhəllələr, küçələr var ki, içində azmaq belə olar. Şəhər əhalisinin çoxu xırda ticarətlə məşğuldur. İsti yay günlərində mis, saxsı qablarda sərən su satan uşaqlar burada qarışqa kimi qaynaşırlar. Uşaqların rəngi günəşdən qapqara yanıb, amma su satmağa həvəsli görünürlər, hətta uşaqlar arasında su satmaq uğrunda rəqabət də olur. Bəzi uşaqlar qovrulmuş findıq, qoz və başqa çərəz satırlar. Amma əhalinin daha çox sərən suya tələbatı var. Şamaxıdan fərqli olaraq burada küçədə gənc qızlar heç gözə dəymir, şəhər qarışıq olduğu üçün gənc qızların görünməsi xətəli sayılır, amma kobud geyimli qarabaşlar şəhərin qarışıq küçələrin ələk-vələk edir; kimisi nabat, kimisi də ətriyyat dükanından ətriyyat almağa tələsir. Hələbin sirli evlərində isə bu qarabaşları nər-mənazik xanımlar gözləyir. Bəzən şəhərdə sirli söhbətlər gəzişir ki, bu xanımlar özləri də qarabaş paltarında Hələbin küçələrində gəzişirlər.

Hələb şəhərindəki qaynarlıq mənə yadıma "Min bir gecə" nağıllarını salır. Çox güman ki, Hələbdə harınlamış, şəhvət əsiri əyanlar, sultanlar və hər an onların toruna düşməyə hazır olan qadınlar da var. Bəzən yandırıcı istidə gözünün sürməsi axan qadınlara çox rastlaşıram. Qadınlar... bu zərif və zəif məxluqlar orta əsrlərdə kişilərin istismarına çox məruz qalıblar. Hökm yiyəsi olan cahil insanlar, - fatehlər həmişə məğlub etdikləri ölkənin gözəl qadınların cinsi istismara məruz qoyublar; onları sərvət kimi əldə etdikləri varidatın baş köşəsinə oturdublar, onlardan həm özləri istifadə edib, həm də əyanlarına, dost-tanışlarına ərməğan ediblər. Təsəvvür edirsizmi hansısa şahın gözünün nuru qızı hansısa yüzbaşının, yosovulun, sərkərdənin, döyüşçünün cariyyəsinə çevrilir... Kişilərin doymaz ehtirasları kasıb qızlarını da, varlı qızlarını da cariyyəyə çevirib. (Bəzən isə onları fahişəliyə qədər alçaldıblar). İşləməyi qadına qadağan edən orta əsr əxlaqı ona fahişəliyi layiq bilib. Nə etməli...

Kişilərin çoxu əl işləri: dülğərlik, ustalıq, bənnalıqla məşğuldur. Qazanları ailələrini birtəhər saxlamağa bəs edir, yəqin. Nə isə...

Ayişə ilə tələsik kəbin kəsdirib yola düşmüşdük. Lakin hələ də ər-arvad olmamışdıq.

-Ayişə, canım mənim, nədən belə qaşqabaqlısan?

-...

-Bilirəm... çox şeylər oldu... Bütün bunlar bizim üçün dəhşətli və gözlənilməz oldu. Lakin hər şey keçəcək, hər şey keçicidir. Üzülmə, olurmu? Zaman hər şeyi qaydasına qoyacaq.

-Keçəcəkmi? Nəsimi, insanlar atamı qətl etdilər. Onun heç kimlə işi yox idi, o xeyirxah idi, təhsilli idi, alim idi: yetimlərə, qocalara, aclara kömək edirdi. Təbrizdə imkanımız yaxşı idi, kasıbları pulsuz oxudurdu.

-Bütün bunlar atamı kamil insan etdi, o Allah kimi kamil oldu və indi Allahın hüzuruna çıxmaq üçün Bərzəx aləmində gül-çiçəklər, nurlar içərisində uyuyur.

-Uyuyur... Mən bunun belə olduğunu haradan bilim? Yox əgər belə deyilsə? O əbədlilik yox olubsa?

-Belədir, Ayişə. Sən bütün insanlığa, yüz iyirmi dörd min peyğəmbərə qarşımı gəlişən?

-Ah, Nəsimi, nədən atamı edam etdilər? O ki dindən kənar bir şey söyləməirdi.

-Söyləməirdi... Düzdür... Amma insanlar hamısı kamil insan deyil, cahil insanlar çoxdur.

-Nədən cahil insanlar həmişə hökm yiyəsi olurlar?

-Olmayanlar da var. Bir çox cahil insan var ki, heç bir hökmü, səlahiyyəti yoxdur. Bunlar dünya işləridir, kökü dərinədir; Allahı eşitməyən şeytan özünə haqq qazandırmağa çalışır. İnsanlar "Quran"da adı keçən bir məsələni anlasalar, - nə üçün Allah şeytana insana baş əyməyi tapşırırdı, - bunu anlasalar, hər şey çox gözəl olar. Və insanlar "Allah məndə təcəllə edir, onun ruhu məndə yaşayır", deyənləri asmaz.

-Ayişə, gəzəkmi şəhəri?

-...

-Nədən istəmirsən?

-İnsanları görmək istəmirəm. Onların günəşdən yandı, qaralmış, tüklü sifətləri mənim yadıma atamın edamını salır. Onlar çox rəhmsizdirlər, Nəsimi. İnsanlar çox rəhmsizdirlər. Sənsə deyirsən ki, insanlar Allahdır. Belə rəhmsiz, qansız, düşünə bilməyən kütləyə Allah demək olarmı?

-...

-İnsanlar nədən etiraz etmədi? Cəllad nədən etiraz etmədi? O qansız Miranşah nədən atamı dinləmədi, anlamadı?

-Onlar hamısı cahil insanlardır.

-Nədən cahil insanlar belə çoxdur. Bəs birdən bir az da çoxalsalar? Kamil insanları qətl edib qurtarsalar?

-Olmaz elə şey... Kamil insan həmişə olacaq. Elə bir zaman gələcək ki, daha çox olacaq, cahil insanlar onların qarşısında öz bəd əməllərin gizləyəcəklər, onlar kamil

insanlara baxıb tərbiyələnəcəklər.

-Ah, Nəsimi, buram çox ağrıyır, - əlini köksünə qoyur. Artıq mövzunu dəyişməyin, onu bu söhbətlərdən uzaq tutmanın vacibliyini dərk edirəm.

-Çayın sahili gözəldirmi, Ayişə?

-Gözəldir. - Ayişə axıb gedən sulara tamaşa edirdi.

-Nə qərībədir... Ayişə. İnsan taleyini bilməz... Düz deyiblər.

-Mənim üçün elə də gözlənilməz deyil bura gəlməyimiz. Ömrüm belə səfərlərdə keçib.

Bilmədən yenə də söhbəti onun üçün ağırlı nöqtəyə çəkmişdim, odur ki, tez mövzunu dəyişdim.

-Ayişə, mənimlə evli olmaqdan narazı deyilsən ki... Bir az tələsik oldu. Məni sevirənmə, Ayişə?

-...

-Mən səni çox sevirəm. Bunu biləsən.

-Təşəkkürlər.

Yavaşca onu özümə tərəf çəkirəm. Etiraz etmir. Bədəninin incə təması nəfəsimi kəsir. Onu köksümə daha bərk sıxmaq istəyirəm, özümə etiraf etməsəm də nəfəsi kəsilincəyə qədər daha bərk... Başım gicəllənir, sanki qulaqlarımda əzəli və əbədi bir musiqi gurlayır.

Osa yavaşca məni itələyir...

Axşamdır. Balaca, kiçik odamızda oturmuşuq. Çay istəyirəm. Ayişə qalxıb mənə çay hazırlayır. Onun odada o baş-bu başa gəzməsi, mənə çay dəmləməsi çox xoşuma gedir. Çay içirik.

-Çox dadlı çaydır. Demək belə... sən çay da dəmləyə bilirsən. Yemək necə, Ayişə? Bişirə bilirsənmi?

-Bilirəm.

-Nə məsələ?

-Sürhüllü...

-Səhər mənə bişirərsən.

-İndi bişirirəm.

-Acsanmı? (Təzə yemək yemişdik. Şəhərdən hazır yemək alıb gətirirdim.)

-Yox... - başımı bulayır.

-Onda səhər bişirərsən.

-Yaxşı...

Son vaxtlar çox mehriban olub...

...Yağış damlaları pəncərəyə çırpılır, təəccüblənirik. Hələbdə yağış çox az, təsadüfən yağır.

Ayişə cəld pəncərəni açır.

-Çox gözəldir. Havadan torpaq qoxusu gəlir. - Havanı ciyərlərinə çəkir. - Çox sevirəm yağışı. Yağış yağanda elə bilirəm səsim hər yana çatır, hamı məni eşidir. İstəyirəm bacılarım bilsin ki, daha aqlamıram, səbirliyəm və onları çox sevirəm.

-Nə gözəl... Bəs məni? - Söhbətdən istifadə edirəm. Bayaقدan ona necə yaxınlaşacağımı götür-qoy edirdim. - Məni sevmirsən?

Belini qucaqlayıram. Əlimdən çıxmaq istəyir. Bacarmır... Onu özümə tərəf sıxıram... Hardasa çaylar axıb daşır, göylər guruldayır. İçim nur və sevinclə dolur. O - mənim günəşim zərif vücudu ilə qollarım arasında xumarlanır.

Hələbdə kiçik bir dükən açdım, - keçimimi saxlamaq üçün. Aradabir yerlilərimə də rast gəlirəm, onlar Şamaxıda olduğu kimi yenə də mənə çox hörmətlə yanaşır, sevidirirlər...

İlk vaxtlar ruhumda qəribə bir təbəlüat əmələ gəlmişdi, saatlarla oturur gözümlü bir nöqtəyə dikir, həyatımı, ömrümdən keçən günləri götür-qoy edirdim. Nədən gəldim bu dünyaya, nədən Nəimi ilə rastlaşdım, qəlbimdə qopan fırtınalar nə üçün idi əcəba? Məni küləyin ağzında uçan bir yarpaq kimi havaya sovurub bu qəribə diyara, uzaq şəhərə atmaq üçün mü? Əcəba bu tale idi, yoxsa...

Nə üçün ruhuma qida verən o misilsiz gözəlliklər, o vətən, o doğma insanlar birdən-birə belə əlçatmaz oldu? Niyə o yerlərə bir də dönmək şansım yoxdur? Nədən sözlə ifadəsi mümkün olmayan vətən həsrəti yaşayıram, əsən yellərdə belə vətənin ətrini arayıram?

Nədən hər gecə yuxuma nənəm girir?

Şamaxıda, - dağların qoynunda müqəddəs hissələrə dalmaq asan idi, orada insanın Allah olduğunu düşünmək və sübut etmək mənə zövq verirdi ustadımın nurani sifəti, nənəmin, qohumların, qonşuların, ümumiyyətlə Şamaxı əhlinin aşır-daşır xeyirxahlığı, müridlərin şövqlə parlayan gözləri "Sən həqiqəti söyləyirsən" deyər pıçıldayırdı.

Orada insan həyatının misilsiz sakitliyi, piştaxta arxasında oturan alverçinin hallılığı, yay aylarında teyranı satan çərçinin nurlu qəlbə, bir ulaq yükü teyranısını gülə-gülə pay vermək səxavəti - bütün bunlar mənə insan haqqında elə xoşluqla düşünməyə imkan verirdi ki... Sanki hər yerdə bərəkət, gözəllik qaynayırdı. Və ətrafında belə insanlar yaşayarkən Yaradanın seçilmiş, sevimlisi olduğunu düşünmək çox xoş idi... Nə isə...

İnsan çox qəribə məxluqdu, ram edilməz məxluqdu. Yaşadığım qısa həyatımda bu qənaətə gəlmişdim ki, ona nə isə təlqin etmək elə də asan deyil. İnsanın içində bir civə, bir ruh var ki, gələcək həyatı ondan asılıdır. Adamın içində nəyəsə meyl o civədə kodlaşır.

Məsələ: mən... hürufiliyi bilməyəndə, ustadım onu mənə təlqin etməyəndə belə onun kökləri mənim içimdə var idi. Əslində hürufilik elə ilk dünyanı tanıma, duyma anından başlayır. İnsanın dünyanı, təbiəti duyma anı... İnsan - böyük təfəkkürə, düşüncəyə malik insan həyatda kor-koranə, düşüncəsiz yaşayır, o hər şeyi dərk edərək, duyaraq, düşünərək yaşayır. Tədricən yetkinləşir və təfəkkürü sanki bu dünyaya sığır. Daha genişliyə, irəliyə can atır, təbiəti, gözəllikləri sevir, həm də daha çox öyrənməyə çalışır. "Mən nə üçün yaranmışam?" - düşünür, qanında, canında ətraf aləmlə səsleşən, ətraf aləmə can atan bir işıq, qüvvə hiss edir. Sanki bütün aləm kainat

onun hər hüceyrəsində axır. Bəşər övladı qəlbən Təbiət ilə danışır, onun bulaqları, dağları, baharı, yazı ilə söhbət-ləşir. Təbiət ona gərəklili, ölməz, sevimli bir varlıq olduğunu pıçıldayır. İnsan özünün bu möhtəşəm Kainat tərəfindən sevildiyini duyur: sanki Günəş ondan ötrü işıq saçır, dağlar ondan ötrü sıraya düzülüb. Çaylar, okeanlar, dənizlər, göylər hamısı insan demirmi? Bəşər övladı özünün aliliyini, dühasını, bənzərsizliyini hiss edir. Bu elə hürufiliyin ilk qığılcımlarıdır.

Nə qədər yaşasa da yaşadığı həyatda insanın içində özünü dərk etmə cığırı həmişə durur. Kimlərsə o cığırı, yolu bütün həyatı boyu açıq saxlayır. Allahla öz arasında rabitə yaradır.

Kamil insan, - qəlbində Allahla rabitəni qırmayan insan elə Tanrının yerdə təcəllasıdır. Yəni Yaradan bu bəşər övladının ruhundadır. Əslində bizim bütün dini kitablarımız da bunu söyləyir: yaradılış Allaha dönəcək. Cahil, - qəlbində, - Allahla birləşim qura bilməyən birisi bunu görmür. Bunlar belə insanları məhv aparır, onlar sınaq meydanı kimi atıldığı bu dünyada yenə də şeytana uduzurlar.

*Hər kim irər vüsalına, eyşi nəim içindədir,
Vəslinə irməyən kişi bil ki, cəhim içindədir.
Zülməti-hicrü firqətin misli cəhənnəm atəşi,
Müntəzir ali vəslinə nuri-əzim içindədir.
Abi-həyata irişən buldu həyatı-cavidan,
Zülmət içində qalanı əzmi-rəmim içindədir.*

Uduzurlarsa, məhv olacaqlar. Uduzmaslarsa, "Quran"da və bütün başqa dini kitablarda deyildiyi kimi Allah qovuşacaqlar.

Belə... Mən əslində fitrətən hürufi idim, hürufilik artıq mənim qəlbimə kodlar vasitəsi ilə Yaradan tərəfindən ötürülmüşdü. Mən Yaradanı hiss etməyə, onun şənini şeirlər qoşmağa başlamışdım... Elə bu ərəfədə Xuda özü Nəimini Şamaxı torpağına, mənim hər gün seyrinə çıxdığım dağa atdı. Və biz qarşılaşdıq. Eyni ruhlu, əqidəli insan kimi bir-birimizi cəzb etdik. Və onun ideyaları, görüşləri, sözləri əslində mənim də ideyalarım, görüşlərim, qəlbimin sözləri idi. Sadəcə, o daha çox yaşamışdı, müəyyən təcrübələri vardı. Amma dedikləri... Bəli... mən də elə bunları deyirdim.

İndi də deyirəm... istəyirəm insan ali varlıq olduğunu, Allahın zərrəsi olduğunu dərk etsin, həyatını bu müstəviyə uyğun qursun, hər bir fərd bir insanlıq nümunəsi kimi yaşasın, yaratsın, çalışsın. Bir insan o birinə nümunə olsun, cəhalətdən uzaq olsun, bir-birinə zülm etməsin, sitem etməsin.

Bütün bu dediklərimi insanlar dərk etsəydi... Heyhat... Dar bir köşəyə sıxışdırılmışam. Əlimdə bir imtiyaz olsaydı...

Artıq Hələb mühitinə öyrəşmişik. Ayışəylə iki oğlumuz var.

Bərzəx aləmindən baxanda o vaxtlar çox ağıllı və zəki olduğumu görürəm: Ayışəyə ticarəti öyrətdim, təhsil artırdım. Nə olar, nə olmaz. Qoy ayaqları üstündə dayanmağı bacarsın. Belə ki, insanlar aləminə - orada cahil insanlar çox olduğu üçün - etibar yox idi.

Tək Ayışəyə təhsil verməklə kifayətlənmədim, Hələb küçələrində su, çərəz satan uşaqları, qadınları açdığım məktəblərə topladım, onlara dərs keçməyə başladım. Qadınlar ayrı otururdu, uşaqlar ayrı. Çox keçmədi dəstə-dəstə gənclər də təhsil almağa gəldi. İllər ötdükce məktəblərimiz, şagirdlərimiz, onlara dərs verən müəllimlərimiz çoxalmağa başladı. Oğlanlarım böyüyüncə onlara da yaşlarına uyğun təhsil verməyə başladım.

Şamaxıda olduğu kimi az keçmədi burada da şeirlərini dillər əzbəri oldu. Təşkil etdiyim şeir məclisləri sürətlə çoxalır. Bu şeir məclislərində əhalinin hər təbəqəsindən insanlar iştirak edirdi. Biz tək şeir yazmaqla, oxumaqla kifayətlənmir, öz hürufilik görüşlərimizi də bu şeirlər vasitəsi ilə təbliğ edirdik. Burada da mənəi şeirin Allahı adlandırırdılar. Şeirlərimə minlərlə nəzirə yazılırdı. Şeirlərim, atdığım cəsərlə, xeyirxah addımlar mənə olmazın hörmətini qazandırmışdı. Bütün xalq Nəsimi deyirdi. Şamaxıdan ilk çıxanda qəlbimdə yaranan sualların cavabını artıq öz həyatımda tapmışdım. Bəli, mən hürufiliyi, - kamil insan ideyasını daha geniş miqyasda yaymalı, dünyaya tanıtmalı idim. Bu mənim Allah tərəfindən əlimə yazılmış göləvim idi.

Hələb şəhərinin varlı əyanları da məclisimizə ayaq açmışdı. Və mən bu adamların da əhatəmdə çoxalmasından məmnundum. Bu insanlar vasitəsi ilə hakimiyyətə ayaq açmaq, orada tərəfdarlar toplamaq, lazım gələrsə, hakimiyyəti ələ almaq asandı. Kamil insanı ayaqlar altında qalmaqdan xilas etmək, hələlik kiçik bir ölkəni, vaxtı gəldikdə isə dünyanı onun əli ilə yönəltmək gözəl olardı. Dünyada cahil insanın hökm sürməsinə təcridən son qoymaq lazım idi, çünki cahil insan dünyanı məhvə, cəhalətə sürükləyir, hər yerdə haqsızlıq toxumu əkir, insanlığı məhv edir, şeytanın bu dünyada bizə qalib gəlməsinə zəmin yaradırdı.

Kamil insan hakimiyyətə gələrsə ölkəni, vaxtı gəldikcə bütün dünyanı ədalətlə idarə edəcək, adamlar arasında dostluq, qardaşlıq toxumları əkəcək, bir nəfər hamı üçün, hamı bir nəfər üçün yaşayacaqdı. Nəfsinə qalib gəlmiş kamil insan özünü yox, xalqı düşünəcəkdik - bütün insanlığın xoşbəxtliyi üçün çalışacaqdı. Və dünya bir cənnətə dönəcəkdik, şeytan büsbütün məğlubluq uğrayacaq, bəşər övladının yaxasından əl çəkəcəkdik. Cənnət Yer üzündə bərqərar olacaqdı

-Ustadım! - Hələbin ən varlı əyanlarından olan Yasəf ağa məclislərimizin birində sual verdi. - Hürufilər hakimiyyətə gələrsə, ölkəni kim idarə etməlidir? Sizmi?

-Yox, ağam. Ölkəni bu işdə səriştəsi olan, amma xalqın dərdlərini öz dərdi bilən, toxgöz, nəfsinə hakim birisi idarə etməlidir. Məsələn, siz idarə etməlisiniz. Biz hürufilər hakimiyyət yox, insanlıq davası açmışıq. Xalq ayaqlar altında inləməkdən xilas etmək istəyirik. Qoy Allahın yer üzündə təcəllası olan, bütün yaradılmışların əşrəfi olan kamil insan cahil insanların, müharibələrin qurbanı olmasın. Qoy millət: qadınlar, uşaqlar təhsil alsın, qoy hamı kamil insanın idarə etdiyi dövlətin vətəndaşı olsun. Hamı xoşbəxt yaşasın.

-İdeyalarınız çox gözəldir. Bunları həyata keçirmək isə müşkül məsələdir.

-Nədən, Yasəf bəy? Bizim dediyimiz əslində bütün xalqın ürəyindədir. Biz pis bir şey demirik. Allaha inanırıq, kamil insana inanırıq və kütləni kamilləşdirməyə çalışırıq. İstəyirik bütün insanlıq xoşbəxt yaşasın, çünki hər bir insan dünyaya xoşbəxt yaşamaq üçün gəlir. Cahil insanlar onların bu imtiyazını əlindən alır və düşünür: hamı xoşbəxt yaşamaq deyil. İnsanlar arasında fərq qoyurlar. Guya Tale kimləri isə xoşbəxt olmaq üçün, kimləri isə bədbəxt və məzlum yaradıb. Yoxdur belə şey! Qoy o cahil insanlar bununla özlərinə haqq qazandırmasın və başqalarının xoşbəxtliyini əlindən almasın, onları əzməsin. Hər bir insan dünyaya xoşbəxt olmaq üçün gəlib. Bu xoşbəxtliyi bərqərar etmək üçün bizim hər birimiz cavabdehik. Günə bu gündən hamı içindəki şeytanı daşlasa, öz işində ədalətli olsa, hakimiyyətdə olan idarəsində olanı əzməsə, haqqını əlindən almasa, hər sahədə düzlük, doğruluq, insanın insana məhəbbəti bərqərar olsa necə gözəl bir cəmiyyət yaranar.

-Yaranar... Mən bu cəmiyyətin gözəlliyini indidən hiss edirəm. Əlimdən gələni köməyi etməyə hazırım.

-Biz hamımız əlimizdən gələni etməliyik; mürsidlər daha yaxşı təhsil verməli, müridlər daha yaxşı öyrənməli, kəndli daha yaxşı məhsul becərməli, dərzi daha yaxşı paltar tikməlidir. Burada öz qazancımızı yox, insanlığın qazancını düşünməliyik. Bütün bu işlərimizlə ona xeyir verməliyik. O zaman hər şey gözəl ola bilər. İnsanın şüurunda cəhaləti yox etməliyik.

Buradan Bərzəx aləmindən dünyanı seyr edəndə dediklərimin yüzə-yüz doğru olduğunu görürəm. Yəni, fikirlərim qüvvədə qalır. Sadəcə, insanlığın bunu dərk etməsi lazım.

İnsanlığ isə...

Çox keçmədi Hələb şəhərində qərribə bir pıçapıç başladı. Kimlərsə hürufiliyin əslində dinsizlik olduğunu danışmağa başladı. Əcəba, bunlar hardan qaynaqlanırdı? O vaxtlar ürəyimə dammışdı, indi isə tam məlumumdur ki, bunların səbəbi varlı əyanların, vəzifə adamlarının, bəzi

din xadimlərinin məclisimizə ayaq açması oldu. Bu adamlar tez-tez məclisimizə gəlir və bütün söhbətlərimizdə iştirak edirdilər.

Son vaxtlar məclisimizə ayaq açan bir ruhani, - din xadimi vardı. Mən onun gözlərində tez-tez şeytani qığılcımlar göürdüm. Bəs onun qəlbində şeytani hissələrin oyanmasına səbəb nə idi?

Səbəb bu ruhaninin üçüncü dəfə evlənmək istəməsiydi. İndi hansınızsa səbirsizliklə deyir: "Yenə molla, yenə evlənmək?"

Əslində, mollanın hürufiliklə işi yoxuydu. Onun işi sevdiyi qız, - gözəl Zəliha iləydi. İndi deyəcəksiz Molla hara, sevmək hara? Gəlin, belə düşünməyək. Hər bir insan sevə bilər. Bu molla isə elə indi sevirdi. Bundan əvvəlki iki arvadla; biri qardaşının dul qarısı olduğu üçün, biri də varlı olduğu üçün evləndirilmişdi. Və bu yazıq molla bu qarılarla bir-iki dəfə yatmışdı, ya yox, biz bilmərik. Bir gün bu molla Zəlihanın arxasına düşür və gəlib bizim məclisimizə çıxır. Baxır ki, Zəliha əvvəlcə dəz iki saat başqa qızlar, qadınlar ilə masa arxasında oturub nə isə yazdı, pozdu, oxudu.

Sonra isə rübəndini geyinib başqa odaya keçdi və əyləşdi. Burada yad kişilər də vardı. Və həmin yad kişilər bəlağətlə danışır, şeir söyləyirdilər.

Cin mollanın təpəsinə vurdu: necə yəni oxumaq, yazmaq, yad kişilərlə eyni odada əyləşmək, onları dinləmək?

Məclisdən sonra Zəlihanın ardınca düşdü, axşam onlara elçi göndərəcəyini söylədi. Zəliha ikrahla:

-Get özünə başqa axmaq tap. - dedi. - Mən sənə könlən deyiləm və hərəmxanəni artırmayacam.

Ruhani çox dedi, Zəliha az eşitdi. Və... ruhani şəhər valisinin qəbuluna düşmək qərarına gəldi. Şəhər valisi diqqətlə onu dinləyib:

-Əgər dediyiniz kimdirsə, deyəsən, ciddi məsələdir. - dedi.

-Çox ciddi məsələdir. Bunlar bütün şəhəri bürüyüb, şəhərin hər başında məclis açıblar. Məclislərin nəzdində məktəblər də var. Bu məktəblərdə qızlara, qadınlara da təhsil verirlər.

-Kişilərlə bir yerdəmi?

-Xeyir. Ayrılıqda təhsil alırlar. Amma şeir məclislərində qızlar, qadınlar da oturur, kişilərə qulaq asır.

-Başqa nə iş görürlər?

-Daha nə iş görsünlər? Azmıdır?

-Təhsil, şeir məclisi... Bunlara görə onları asmaq olmaz. Daha ciddi səbəblər lazımdır.

-Ciddi səbəblər... Onlar "Kamil insan" ideyası yayırlar, deyirlər kamil insan Allahdır.

-Ciddi araşdırma aparacam. Sən indi get.

Molla barmağını dişləyir: deyəsən bu Vali də hürufilərin dostudur. Oradan qəzəblə çıxır. Və bu dəfə Şeyxülislamın yanına gedir.

Şeyxülislam onu dinləyib qəzəblənir:

-Bəs şəhər valisi hara baxır? Neçə illər düz şəhərin ortasında allahsızlıq və küfr yayıblar. Necə yəni insan Allahdır? Necə yəni qadınlar kişi məclisində əyləşib onları dinləyir? Olurmu heç.

-Vali də, deyəsən onlarla həmfikiridir

-Vali onlarla həmfikiridir. Bəs bu vaxta qədər niyə xəbər verməmişən?

-Mən təzəlikcə xəbər tutmuşam.

-Hələ bir məni də apar onların məclisinə, görüm nə söyləyirlər.

Və Şeyxülislam molla ilə məclisə təşrif buyurur .

Həmin məclisdə şeir oxuyurdum.

*Əzəldə düşdü camalın təcəllisi Tura,
Ya Musa anı mana sor ki, yandı nara şəcər.
Həqi bu rəsm ilə tanı, daxi həqiqət bil,
Ki, həq ilə yerü-göy dopdoludur bəhr ilə bər.
Hur ilə insü mələk bəndə oldu cümlə sana,
Bu hüsnə aşiq olmayanın adı oldu həcər.
Qələndər ilə təcrid, fəna-üçü birdir,
Nə qəm bu üçünə aləm olursa zirü-zəbər.
İrişdi möcüzü həqqin Nəsimiyə çünkim,
Anın için ki ana həqq dedilər əhli-nəzər.*

Mənim bu şeirimi dinlədikdən sonra ayağa qalxıb bağıdır.

-Siz kimsiniz ki, bu insanların başını öz küfrünüzlə doldurursunuz?

-Hansı küfr, hocam? Mən şeir söyləyirəm.

-Şeirinizdə söylədikləriniz nədir?

-Allahın böyüklüyü və iki dünyanın, cənnət və cəhənnəmin insanda təcəllasından danışırıq. Siz də belə demirsizmi? Cənnət və cəhənnəm haqqında "Quran" da danışılmayıbmı?

Hamı yerbəyerdən:

-Biz Allahı vəsf edirik, onun haqqında danışırıq.

-Allah yolu ilə getməyin gərəkli olduğunu, düzlüyü, doğruluğu, ədaləti təbliğ edirik. İnsanın insanı uca tutmasını aşılayırıq burdakı insanlara.

Şeyxülislam soruşur:

-Bəs insanın Allah olması ideyası haradan gəlib? Deyirlər siz belə söyləyirsiniz?

-Biz Kamil insanın Allaha qovuşacağını söyləyirik və bu yolla insanları haqqa çağırırıq.

-...

-Biz insanlığa heç bir zərər vermirik. Əksinə, ona ədalətli olmağı, humanist olmağı, bir-birini sevməyi, dünyanı sevməyi öyrədirik.

Bayaqdan bir kənarda sakit dayanan molla qəzəblə irəli atılır.

-Şeyxim, bunlar qadınları yoldan çıxardır, onlara dikbaşlıq öyrədir, mənim əmim nəvəsi Zəliha məni eşitmir,

deyir sənin hərəmxananı artırmayacam. Bu gün Zəliha belə deyir, sabah başqaları deyəcək. İnsanlar hamısı Allah olduğuna inansa, bəs kim işləyəcək?

Şeyxülislam:

-Bu məclisləri yığışdırın. Bir də belə söhbətlər eşitməyim. - deyərək getdi.

Amma... şəhərdə başlayan pıçıpıç günbəgündən böyüdü və bütün bunların qəsdən törədildiyi məlum oldu.

Nəhayət, söhbət Misir sultanı Əl-Müəyyədə çatdı.

Hürufilərin dövləti idarə etmək ideyası ona heç xoş gəlmədi. Və bu da bizim qətlimizə fərman oldu. Hürufiləri tutatut başladı. Artıq dayanmağın yeri yox idi. Anındaca öz müridlərimi və ailəmi xilas etmək üçün meydana atıldım, sultanın hüzuruna çıxdım.

Bu da son...

Nəhayət, mən o İlahi, müqəddəs zata qovuşacağam.

Məni Hələb meydanında edam edəcəklər. İnsanların neçə-neçə əsr sonra belə dəhşətlə xatırlayacağı o fərman, düzünü deyim, məni heç qorxutmadı. Qorxutmadı... çünki illər öncə bu yola çıxanda bunların hamısını gözə almışdım. Və bütün ömrüm boyu, fəaliyyətim boyu başım üzərində bir Demokl qılıncı olduğunu bilirdim.

Amma Hələb o günlər qorxu və həyəcan içindəydi: Nəsimini, - şeirin Allahını, - ustadı, böyük filosofu, ilahiyyətçini, elm mücahidini asacaqlar... Məktəblərdə, mədrəsələrdə müəllimlər gizlin-gizlin ağlayırdı. Hələb küçələrində hamı bu edamdan danışırdı və təəssüflə dizinə vururdu.

"Nəsimi dinsiz imiş" - o günlər Hələb camaatı nə qədər çək-çevir etsə də bircə buna aydınlıq gətirə bilmirdi. Sən demə, az qala hər şeirində qulhüvəllah deyən, Allah deyən böyük alim, filosof dinsiz imiş. Olurmu? Belə xeyriyyəçi, insanpərvər, humanist insan dinsiz olurmu heç?

O gün camaat arasında bərk çaxnaşma var idi. Məni əli-qolu bağlı meydana gətirdilər.

Hamı yerbəyerdən: "O bir dinsiz deyil, o alimdir, filosofdur, mürşiddir, müəllimdir" söyləyirdi

Sultanın carçısı isə:

-Camaat, səsinizi kəsin! - deyərək bağırırdı. - o bir dinsizdir. Nəsimi "Mən Allaham" (Mən Həqqəm) deyir, Nəsimi qadınlara təhsil verir, Nəsimi şeir yazır - bunlar hamısı günah əməllərdir. Nəsimi vaxtilə edam olunmuş ustadı Nəiminin davamçısıdır. Biz Hələb camaatını küfrə bələyib. Neçə illər torpağımızda küfrü yayıb. İnanmayın ona. O, xeyirxah əməllər arxasında gizlənərək dinsizliyi yayıb.

-Xeyirxahlıq elə özü bir dindir. Nəsimi bizi sevib, bizi oxudub. Biz küçələrdə su satan ac-yalavaqlardıq. O, bizə təhsil verdi, çörək verdi. - Vaxtilə Hələb küçələrində su, çərəz satan uşaqlar, - indi isə təhsil, iş yiyəsi olan gənclər etiraz edir.

Carçı daha bərk bağırır ki, səsi gedib sultana çatsın.

-Nəsimi deyir: hər bir insan Allahdır. Ətdən, sümük-

dən ibarət olan insan Allah ola bilərmidi? Onda bizim hamımıza sitayiş etsinlər gerek.

-Mən belə söz deməmişəm. Sən - cahil insan Allah ola bilərsənmi? Kamil insan Haqqın nurudur.

- etiraz edirəm.

-Görürsünüz camaat? Kamil insan da bunların bir uydurmasıdır. İnsan kamil ola bilməz. Kamillik Allaha məxsusdur.

Düzünü deyim, ağzından köpük daşlanan bu cahil insanla cəhl etməyin mənasızlığını duyuram. Qansaydı... indi əlim-qolum bağlı burda olmazdım. İndi səbrli və təmkinli olmalıyam. Ölümümle özümü alçaltmamalıyam. Bu an bu cahil insanlarla cəhlim mənim ardıcılığımı ölməyə tərk edir. Və mən bunu istəmirəm. Mən onları ölməyə yox, həyata tərk edəcəyəm. Onlar da, mənim ideyalarım da məndən sonra uzun illər, əsrlər yaşayacaq. Bəşəriyyətə bir insanlıq nümunəsi olacaq.

İstəməzdim cismani ölümüm Ayişənin, oğlanlarımın gözü önündə gerçəkləşsin. Amma nə etməli...

Çox sakitəm... Məndən əvvəl yaşamış, məndən sonra yaşayacaq insanlıq bu an gözüm önündədir və bu an bir tarix yazdığımın fərqi deyərəm. Tarixi tək-tək şəxsiyyətlər yazır. Tarixi bəşəriyyətin ağrıları, acılarını yaşayan, nə olur-olsun ideyalarından, müqəddəs arzularından, yollarından dönməyən insanlar yazıb. Və indi də mən yazıram.

Mən cahana gəlmiş bir nur, ideya idim. Tanrı da cahanı elə nurdan, ideyadan yaratmadımı? Nur, ideya ölə bilərmidi, məğlub ola bilərmidi? Əsla! Məğlub olan ideyalar deyil, gödəninə, nəfsinə qulluq edən adamlardır. Məğlub olan cahil insanlardır. Nəsimisə min illərin sərhəddini aşacaq və deyəcək:

Ey Nəsimi, çünki könlün vəhdətin dəryasıdır,
Yeddi dəniz qübbəsinə mövc uran dərya imiş...

Və istədiyimə nail oldum, heç bir hürufinin burnu qanamadı və əziz müridlərim də, Ayişə də, övladları da hələ çox illər yaşadılar. Hürufilik görüşlərim isə əsrlərdir davam edir. Qəbrim indi də Hələbdə ziyarətə gələn sayılır. Bu əziz Allahın biz seyid nəslinə, - ruhunun daşıyıcıları olan insanlara verdiyi böyük əhəmiyyətdən irəli gəlir.

Nə olur, olsun Allahın rəhməti və bərəkəti üzərindədir.

